

กรอบแนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาทางรัฐศาสตร์นั้น บทบาทของทหารในทางการเมืองดูเหมือนจะเป็นประเด็นปัญหาที่สำคัญที่นักรัฐศาสตร์การทหารให้ความสนใจเป็นอย่างยิ่ง โดยได้รับความสนใจติดตามและสังเกตถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น รวมถึงการวิเคราะห์วิจารณ์ถึงผลดีผลเสียของผลจากบทบาททางการเมืองของทหาร โดยเฉพาะในสังคมประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลาย นอกจากนั้นยังมีความพยายามที่จะเสนอทฤษฎีเพื่อการวิเคราะห์บทบาทของทหารอย่างเป็นระบบมีการเสนอข้อสมมติฐานที่สามารถพิสูจน์ให้เห็นจริงได้ด้วยกระบวนการศึกษาในเชิงประจักษ์ (Empirical Approach) ที่จะช่วยให้แก่น รัฐศาสตร์-การทหาร สามารถที่จะนำมาใช้เป็นกรอบในการศึกษาเชิงเปรียบเทียบ และเพื่อที่จะสามารถคาดเดาได้ถึงแนวโน้ม ของบทบาทของทหารทางการเมืองในประเทศกำลังพัฒนาต่าง ๆ ได้ในอนาคต

ความตื่นตัวและความสนใจของนักรัฐศาสตร์ในสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง ในอันที่จะศึกษาทำความเข้าใจและให้คำอธิบายต่อบทบาทของทหารในการพัฒนาทางการเมืองของประเทศกำลังพัฒนาได้เพิ่มมากขึ้น อันเนื่องมาจากสภาพภายในสังคมประเทศกำลังพัฒนาภายหลังการได้รับอิสรภาพจากประเทศมหาอำนาจตะวันตก ที่มุ่งพัฒนาประเทศไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ได้เอื้ออำนวยให้ทหารเข้ามามีบทบาทอันสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

ดังนั้นงานศึกษาวิจัยนี้จึงจะได้ศึกษาวิเคราะห์ให้เห็นถึงบทบาทของทหารในการพัฒนาทางการเมืองทั้งในเชิงทฤษฎีและในเชิงประจักษ์ซึ่งประกอบด้วยแนวความคิดที่เกี่ยวข้องที่จะนำมาเสนอคือ

ททการกับการพัฒนาทางการเมือง

จากการที่ประเทศกำลังพัฒนาในภูมิภาคต่าง ๆ ไม่ว่าจะใน ลาติน อเมริกา แอฟริกา และเอเชีย ได้รับการปลดปล่อยให้เป็นเอกราชและมีอิสระในการปกครองตนเองจากประเทศมหาอำนาจตะวันตก นับตั้งแต่การยุติสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมานั้น ได้ทำให้ประเทศกำลังพัฒนาเหล่านั้นสามารถที่จะกำหนดทิศทางการพัฒนา และฟื้นฟูการพัฒนาประเทศของตนได้อย่างอิสระเสรีไม่ว่าจะเป็นการเลือกผู้นำประเทศการพัฒนา โครงสร้างการเมืองการปกครองระบบเศรษฐกิจ และอุดมการณ์ทางสังคม ความสามารถดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการปรับตัวอย่างมากของสมาชิกในสังคมที่ต้องการสลัดหลุดจากความเป็น "สมัยเก่า" และ "ล้าสมัย" ไปสู่ความเป็น "สมัยใหม่" ในทุก ๆ ด้าน¹

อย่างไรก็ตามภายใต้กระบวนการเปลี่ยนแปลงสังคมไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ (Modernization) ที่ได้เกิดขึ้นในประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายเหล่านั้นนอกจากจะนำมาซึ่งความทันสมัยทางด้านกายภาพ เทคโนโลยีวิทยาการสมัยใหม่ การเพิ่มประสิทธิภาพของระบบเศรษฐกิจในรูปแบบใหม่ ที่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนในสังคมส่วนใหญ่ความเป็นอิสระในด้านอุดมการณ์และวิถีชีวิตทางสังคมและความเป็นประชาธิปไตยในด้าน โครงสร้างและระบบการปกครองประเทศแล้วภาวะของความเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ยังได้ก่อให้เกิดการระดมทางสังคม (Social Mobilization)² ที่ประชาชน

¹ สัจจิต บุญบงการ และ กนลา สุขพานิช-ชันทราราบ, "ททการกับการพัฒนาทางการเมือง", วารสารยุทธโกษ, 94 : 31 (เมษายน 2529), หน้า 108

² Karl Deutsch, "Social Mobilization and Political Development", American Political Science Review Vol, 1v., September, 1961, pp. 493 - 507

ส่วนใหญ่เกิดความสำนึกและความตื่นตัวในทางการเมืองอย่างรุนแรงและต้องการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างแพร่หลายเพิ่มมากขึ้น เพื่อที่จะสามารถมีพลังในการต่อรอง และเรียกร้องผลประโยชน์ให้กับกลุ่มของตนได้มากขึ้น หากแต่เมื่อไม่ได้รับการตอบสนองก็จะใช้วิธีการต่อต้านในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งอาจขยายออกไปสู่ความขัดแย้งและการใช้ความรุนแรงในที่สุด³

จากการที่รัฐบาลพลเรือนไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ที่มีความตื่นตัวทางการเมือง และเรียกร้องผลประโยชน์อย่างมากดังกล่าวก่อให้เกิดภาวะของความไร้เสถียรภาพทางการเมืองอย่างร้ายแรงที่สังคมโดยทั่วไปมีสภาพของความขัดแย้งและการใช้ความรุนแรงเข้าตัดสินปัญหาได้กลายมาเป็นปัจจัยอันสำคัญที่ผลักดันให้ทหาร ซึ่งเป็นกลุ่มพลังทางสังคมที่มีความเข้มแข็งมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ และมีความยึดมั่นในการรักษาความมั่นคงของประเทศ เข้ามามีบทบาททางการเมืองการปกครองได้อย่างชอบธรรมโดยใช้ข้ออ้างของความอ่อนแอและเปราะบางของรัฐบาลพลเรือน (Regime Vulnerability)⁴ ซึ่งได้รับการต้อนรับและสนับสนุนเป็นอย่างดีจากกลุ่มพลังทางสังคมอื่น ๆ

สำหรับปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่มีส่วนเอื้ออำนวยให้ทหารสามารถเข้ามามีบทบาทต่อการพัฒนาทางการเมืองในประเทศกำลังพัฒนาเป็นเรื่องของความเข้มแข็งขององค์กร

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³ กนลา สุขพานิช, "วิเคราะห์กระบวนการเปลี่ยนให้เป็นสมัยใหม่ : การเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองและความไม่มีเสถียรภาพทางการเมืองในเชิงทฤษฎี", วารสารสังคมศาสตร์, 16 : 1 (มกราคม-มีนาคม 2522), หน้า 89-116

⁴ William Thompson, "Regime Vulnerability and the Military Coup," Comparative Politics (July 1976), pp.466-467.

สถาบันทหารเอง⁵ ในประเด็นดังกล่าวศาสตราจารย์ แซมูเอล ไลน์เนอร์ (Samuel Finer)⁶ ได้เสนอทัศนะว่า การที่สังคมประเทศกำลังพัฒนาต้องเผชิญกับภาวะวิกฤตอันเกิดจากความขัดแย้งและความไร้เสถียรภาพทางการเมืองอย่างรุนแรงที่อาจจะนำไปสู่ภาวะของการไร้ศูนย์อำนาจทางการเมือง (Power Vacuum) ที่เปิดโอกาสให้สถาบันทหารที่มีความเข้มแข็งภายในองค์กรและมีความตื่นตัวทางการเมืองในระดับสูง ต้องการเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาทางการเมืองเพื่อก่อให้เกิดความมั่นคงและบูรณาการของชาติ (National Integration) และสามารถสร้างความเจริญในทางเศรษฐกิจ รวมทั้งความมีเสถียรภาพทางการเมืองการปกครองดังนั้นทหารจึงเป็นกลุ่มพลังทางสังคม ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ที่ช่วยผลักดันการพัฒนาทางการเมืองในประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลาย⁷

แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาทางการเมือง (Political Development)

ความตื่นตัวของนัก รัฐศาสตร์ในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สองที่ต้องการจะศึกษาถึงกระบวนการพัฒนาและพฤติกรรมทางการเมืองของประเทศกำลังพัฒนาในภูมิภาคต่าง ๆ ได้ทำให้มี

⁵Claude Welch Jr., and Arthur K Smith, Military Role and : Perspectives on Civil-Military Relations (Mass : Duxbury Press, 1974), ch. 1-2

⁶Samuel Finer, The Man On Horseback : The Role of the Military in Politics (New York : Praeger, 1962), ch. 1

⁷Guy Pauker, "Southeast Asia a Problem Area in the Next Decade", World Politics, Vol. 11, April, 1959, pp.339 - 344.

การแบ่งคุณลักษณะของสังคมระหว่างความเป็นสมัยใหม่กับความเป็นสมัยเก่าทั้งในด้านการดำรงชีวิต ความเชื่อ โดยใช้ขีดความสามารถของมนุษย์ในการควบคุมและเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมที่อาศัย เทคนิคความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ อันทำให้สภาพแวดล้อมและ โครงสร้างทางสังคมและอัตวิสัยแบบดั้งเดิมค่อย ๆ หมดไปซึ่งกระบวนการดังกล่าวได้ถูกเรียกว่า "กระบวนการเปลี่ยนให้เป็นสมัยใหม่" (Modernization) และในกระบวนการเปลี่ยนให้เป็นสมัยใหม่นี้ "การพัฒนาทางการเมือง" (Political Development) นับเป็นหนึ่งในคุณลักษณะที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ถูกรวมเข้าไปด้วย ทั้งนี้การพัฒนาทางการเมืองเป็นการพัฒนาที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมทางการเมืองโดยเฉพาะ^๑

สำหรับนักวิชาการ อาทิ คาร์ล วอร์ริส (Karl Von Vorys)^๒ ได้ชี้ให้เห็นถึงคุณลักษณะที่สำคัญของการพัฒนาทางการเมืองว่า เป็นกระบวนการที่มีจุดมุ่งหมายหลักคือการพัฒนา ระบบการเมืองให้มีความสามารถเพิ่มขึ้นในการตอบสนอง การปฏิบัติหน้าที่หลักของระบบการเมือง (Political System) ให้สามารถอยู่รอดจากการแตกสลายได้ ซึ่งหมายถึงการพัฒนาความสามารถของรัฐบาลในการปกครองและในการแก้ไขปัญหาอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ และสังคมอย่างรวดเร็ว

^๑ กนลา สุขพานิช-ชันทปราน, "วิเคราะห์กระบวนการเปลี่ยนให้เป็นสมัยใหม่", ใน จิตวิทยาความมั่นคง, ประพนต นันทยะกุล (บรรณาธิการ), (กรุงเทพฯ : เจ้าพระยาการพิมพ์, 2528)

^๒ Karl Von Vorys, "Toward a Concept of Political Development", The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 358 (March 1965) p.19

นอกจากนี้ ลูเซียน พาย (Lucian Pye)¹⁰ ได้รวบรวมความหมายของการพัฒนาทางการเมืองที่ครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ ของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองอย่างกว้างขวางที่สุดเอาไว้ โดยสังเคราะห์ออกมาในรูปของ "พหุภาพแห่งการพัฒนา" (Political Syndrome) ซึ่งมีอยู่ 10 แนวความคิดได้แก่

(1) การพัฒนาทางการเมืองหมายถึง เรื่องของการเมืองอันจำเป็นต่อการปรับปรุงและพัฒนาทางเศรษฐกิจซึ่งหมายถึงสภาพทางการเมืองอันช่วยสนับสนุนความเจริญทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม

(2) การพัฒนาทางการเมืองหมายถึง เรื่องของการเมืองในสังคมอุตสาหกรรม โดยมีความเชื่อว่าเป็นสังคมอุตสาหกรรมไม่ว่าจะเป็นประชาธิปไตยหรือเผด็จการจะมีมาตรฐานของพฤติกรรม และการดำเนินงานทางการเมืองที่มีลักษณะของการพัฒนาทางการเมืองอันเป็นตัวอย่างแก่ระบบอื่น ๆ เช่น การปกครองที่มีลักษณะมีเหตุมีผล มีความรับผิดชอบ เน้นการให้สวัสดิการและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนอย่างน้อยในระดับหนึ่ง

(3) การพัฒนาทางการเมือง หมายถึง เรื่องของการเปลี่ยนแปลงสังคมให้เป็นสมัยใหม่

(4) การพัฒนาทางการเมือง หมายถึง เรื่องของการสร้างชาติและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประชาชนในชาติ กล่าวคือ เป็นเรื่องของการดำเนินงานของรัฐซึ่งมีลักษณะที่รัฐบาลมีอำนาจครอบคลุมทั่วประเทศ ประชาชนมีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยอิทธิพลของลัทธิชาตินิยมและความมีหน้าที่เป็นพลเมืองของรัฐอย่างแท้จริง สถาบันของรัฐจะต้องสามารถดำเนินนโยบายที่สะท้อนให้เห็นถึงลัทธิชาตินิยมและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชาติได้

(5) การพัฒนาทางการเมืองหมายถึง เรื่องการพัฒนาระบบบริหารและกฎหมาย

¹⁰Lucian Pye, Aspects of Political Development (Boston : Little Brown Co., 1966), pp.33-48

- (6) การพัฒนาทางการเมือง หมายถึง เรื่องของการระดมประชาชนให้มีส่วนร่วมทางการเมือง
- (7) การพัฒนาทางการเมือง หมายถึง เรื่องของการพัฒนาระบบประชาธิปไตย
- (8) การพัฒนาทางการเมือง หมายถึง เรื่องของควมมีเสถียรภาพและการเปลี่ยนแปลงที่เป็นระเบียบปราศจากการใช้ความรุนแรง
- (9) การพัฒนาทางการเมือง หมายถึง เรื่องของการระดมกำลังและอำนาจ ความหมายนี้ เป็นการเน้นถึงประสิทธิภาพของ ระบบการเมืองในการใช้อำนาจและในการระดมสรรพกำลังและทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาของประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- (10) การพัฒนาทางการเมือง หมายถึง เรื่องของการเน้นลักษณะหนึ่งของกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงหลาย ๆ ด้านของชีวิตมนุษย์และการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองถือว่าลักษณะหนึ่งของกระบวนการเปลี่ยนแปลงทั้งหลาย และถือว่าการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดรวมทั้งการเมืองด้วย เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกัน การศึกษาเรื่องของการพัฒนาทางการเมืองหรือการเปลี่ยนแปลงให้เป็นสมัยใหม่จึงจำเป็นต้องพิจารณาในทุก ๆ ด้าน ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและการเมือง ต่างมีความสัมพันธ์กันทั้งสิ้น การเปลี่ยนแปลงด้านหนึ่งย่อมกระทบถึงความเปลี่ยนแปลงในด้านอื่น ๆ ได้

นอกจากนั้น ลูเซียน พาย ยังได้เสนอข้อสรุปถึงองค์ประกอบของการพัฒนาทางการเมืองเอาไว้ด้วยว่าจะต้องประกอบด้วย

1. ความเท่าเทียมกันของประชาชนในการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง
2. ความสามารถของระบบการเมือง (Capacity) ในการตอบสนองความต้องการของประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพ
3. การแยกแยะโครงสร้างหน้าที่ ของระบบการเมืองตามความชำนาญพิเศษ (Structural Differentration and Functional Specialization) โดยไม่มีการปฏิบัติหน้าที่ก้าวก่ายและซ้ำซ้อนกัน

สำหรับความหมายของ การพัฒนาทางการเมืองที่กระตือรือร้นและได้มีการนำไปใช้เป็นกรอบในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่แพร่หลายที่สุด ได้แก่ ทักษะที่เสนอไว้โดยศาสตราจารย์ แซมูเอล ฮันติงตัน (Samuel Huntington)¹¹ ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 3 ประเด็นดังนี้

1. การพัฒนาทางการเมือง หมายถึง การเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างทางการเมือง โดยเฉพาะโครงสร้างในการใช้อำนาจการปกครอง มีการยอมรับในบทบาทและอำนาจของผู้นำโดยยึดถือหลักความมีเหตุผลเป็นที่ตั้งมีการยอมรับในหลักการของกฎหมายในการปกครองสังคมนวมทั้งได้มีการให้ความสำคัญต่อการจัดรูปแบบการปกครองแบบ รัฐ-ชาติ ในการใช้อำนาจการปกครองนั้น จะต้องมีการยอมรับในศูนย์กลางแห่งอำนาจ และให้ความสำคัญต่อบุรณาการแห่งชาติ ซึ่งเท่ากับเป็นการยึดครองอำนาจและอิทธิพลของผู้นำเดิมที่มีความสัมพันธ์กับกลุ่ม เชื้อชาติ ศาสนา และท้องถิ่นต่าง ๆ

2. การพัฒนาทางการเมือง หมายถึง การพัฒนาโครงสร้างทางการเมืองและการปกครองให้มีความซับซ้อน หลากหลายแน่ชัดและมีลักษณะของการบังคับบัญชาที่ลดหลั่นกันรวมทั้งมีการแจกแจงและแบ่งแยกอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ตามความชำนาญพิเศษของแต่ละหน่วย โดยปราศจากการก้าวท้าวเข้าซ้อนมีการพัฒนาโครงสร้างการปกครองที่ละเอียดซับซ้อน และมีหลักปฏิบัติที่แน่ชัดสำหรับการเลื่อนขั้นและตำแหน่ง โดยยึดหลักความรู้ความสามารถ และผลงานของบุคคลเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจ โดยไม่ให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์และอภิสิทธิ์ส่วนตัว และความเป็นพรรคเป็นพวกดังที่ปฏิบัติมาแต่ดั้งเดิม

¹¹ Samuel Huntington, Political Order in Changing Societies

(New Haven : Yale University press, 1968), pp. 34-36

3. การพัฒนาทางการเมือง หมายถึง การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างกว้างขวางของกลุ่มพลังทางสังคมต่าง ๆ ช่วยสร้างความตื่นตัวให้กับประชาชนส่วนใหญ่ประชาชนมีความตื่นตัวทางการเมืองสูง รู้จักคำนึงถึงสิทธิ หน้าที่ ความรับผิดชอบและการแสวง โอกาสในการเข้ามามีบทบาทเพิ่มขึ้นในการใช้อำนาจและในการปกครองตนเองสำหรับฝ่ายรัฐบาลก็ต้องพัฒนาความสามารถในการตอบสนองและให้บริการแก่ประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อที่จะสามารถแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งและแจกแจงผลประโยชน์ให้กับประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ได้อย่างทั่วถึงและบริสุทธิ์ ยุติธรรม

ในความหมายของ ฮันติงตันทั้งสามประการดังกล่าว นั้นเป็นเรื่องของกระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ที่เป็นคุณลักษณะหนึ่งของการพัฒนาทางการเมือง ทั้งนี้ฮันติงตันได้เสนอทัศนะที่เน้นให้เห็นถึงการพัฒนาทางการเมืองว่าเป็นเรื่องของ "การสร้างความเป็นสถาบัน" (Institutionalization) "ให้กับระบบเพื่อให้ระบบสามารถเปลี่ยนแปลงจากจารีตประเพณีไปสู่ความเป็นสมัยใหม่โดยไม่มีควมวุ่นวาย ทั้งนี้ไม่ว่าทุกระบบที่เปลี่ยนแปลง จากระบบเก่าไปสู่ระบบการเมืองแบบใหม่ข้างต้นได้อย่างราบรื่นเสมอไปไม่หลายประเทศต้องประสบกับความรุนแรงทางการเมือง จนกระบวนการเปลี่ยนแปลงต้องชะงักงันเกิดความเสื่อมทางการเมือง

ฮันติงตันเสนอว่าการทำให้ระบบการเมืองสามารถแก้ไขปัญหาความวุ่นวายอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ได้นั้น จะต้องสร้างให้ระบบมีลักษณะของความเป็นสถาบัน (Institutionalization) ด้วยลักษณะเช่นนี้เท่านั้นระบบหรือสถาบันทางการเมืองจึงจะสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถดูดซับการขยายตัวของ การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนได้เป็นอย่างดี และโดยที่ความเป็นสถาบันสามารถดูได้จากหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้¹²

¹² Samuel Huntington, Political Order in Changing Societies, (New Haven : Yale University Press, 1968) p.34-36

1. มีลักษณะของความยืดหยุ่น (Adaptability)
2. มีความซับซ้อนหลากหลาย (Complexity)
3. ความเป็นอิสระ (Autonomy)
4. ความเป็นกลุ่มก้อนมากพอสมควร (Coherence) ที่จะควบคุมการขยายตัวของ การมีส่วนร่วมทางการเมืองได้

จากแนวความคิดของนักวิชาการที่มองเรื่องการพัฒนาทางการเมือง ในแง่มุมที่แตกต่าง กัน จึงดูเหมือนว่าแนวความคิดในเรื่องนี้ยังคงเป็นเวทีของนานาชาติคณะและเป็นการยากที่จะระบุ ว่า แนวความคิดใดความคิดหนึ่ง ถูกต้องมากกว่ากัน ที่จะนำมาอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมได้อย่าง ครอบคลุมและสมบูรณ์ ประกอบกับการพัฒนาทางการเมืองของแต่ละสังคม ย่อมแตกต่างกันไปตาม อิทธิพลของปัจจัยด้านวัฒนธรรม ค่านิยม โครงสร้างทางสังคมสภาพเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ ด้วย แต่ท่ามกลางความแตกต่างก็ยังมีจุดร่วมในองค์ประกอบอย่างเช่น การจำแนกโครงสร้างของ สถาบันต่าง ๆ เฉพาะด้าน ความสามารถของระบบการเมืองในการตอบสนองความต้องการของ สังคม ความเสมอภาคทางการเมืองการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน เหล่านี้เป็นต้น

สำหรับแนวความคิดและข้อสรุปทั่วไปในเรื่องของการพัฒนาทางการเมืองที่ผู้ศึกษาจะ ได้หยิบยกมาใช้ในการศึกษาคั้งนี้คือ

(1) การพัฒนาทางการเมือง ในความหมายของการสร้างประชาธิปไตย

(Political Development as the Building of Democracy) ได้แก่ การเผยแพร่แนว ความคิดในเรื่องหลักการปกครองแบบประชาธิปไตยแก่ประชาชนการสร้างการเรียนรู้ทางการเมือง และการปลูกฝังอุดมการณ์แบบประชาธิปไตยให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น โดยผ่านกลุ่มพลังมวลชนจัดตั้ง ประเภทต่าง ๆ ทั้งนี้เพราะการปกครองในระบบประชาธิปไตยเป็นจุดหมายปลายทางที่สำคัญของ ระบบการเมืองไทย และเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการเอาชนะอุดมการณ์คอมมิวนิสต์

(2) การพัฒนาทางการเมือง ในความหมายของการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง

ของประชาชน (as Participation) ทั้งนี้เพราะการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองของประชาชนเป็นเรื่องที่จำเป็นสำหรับการปกครองในระบบประชาธิปไตย โดยเฉพาะการปลูกฝังให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองตนเองการสร้างควมสำนึกในเรื่องของควมมีประสิทธิภาพทางการเมือง

(3) การพัฒนาทางการเมือง ในความหมายของการสร้างสถาบันทางการเมือง (Institutionalization) ทั้งนี้เพราะการส่งเสริมประชาธิปไตยในท้องถิ่น โดยผ่านงานด้านกิจการพลเรือนของ กอ.รมน. ภาค 3 ได้กระทำในรูปของการให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการบริหารงาน โดยเฉพาะกิจกรรมศาลาประชาธิปไตยที่มีหลักการดำเนินงานที่สามารถพัฒนาไปสู่การเป็นสถาบันทางการเมืองพื้นฐานที่สามารถรองรับและตอบสนองความต้องการของสมาชิกในท้องถิ่นได้

การพัฒนาทางการเมืองกับประชาธิปไตย

การปกครองแบบประชาธิปไตยนั้นแม้จะมีใช้เป็น ระบบการปกครองที่ดีที่สุด หากแต่สามารถอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนได้มากที่สุดเท่าที่สามารถจะเป็นไปได้ เมื่อเปรียบเทียบกับ การปกครองในรูปแบบอื่น ดังนั้นภายหลังจากสิ้นสุดของสงครามโลกครั้งที่สองจึงมีหลายประเทศพยายามนำหลักการของระบอบประชาธิปไตยมาใช้ปกครองประเทศของตนหากแต่ว่าประชาธิปไตยมิใช่สินค้าหรือผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปที่จะสามารถหยิบยื่นให้แก่กันหรือลอกเลียนแบบได้ง่าย ๆ ทั้งนี้เนื่องจากต้องอาศัยปัจจัยที่เอื้ออำนวยหลายประการด้วยกันไม่ว่าจะในเรื่องของประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมนั้น ๆ วัฒนธรรม ค่านิยม ทศนคติ และสภาพแวดล้อมทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ เหล่านี้เป็นต้น ที่จะทำให้การปกครองในระบบประชาธิปไตยบังเกิดผลดีและมีความมั่นคง¹³ และความสำเร็จของการมี ระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย นั้นขึ้นอยู่กับ การมองเห็นคุณค่าของ

¹³ Seymour m. lipset, Politicsl Man : The Social Baes of Politics, (Garden City, New York, 1963), p.61

(Democratic Vision) ซึ่งจะเป็นสิ่งบรรเทาใจให้กับคนในสังคมทำงานทั้งปวงเพื่อบรรลุถึงจุดหมายปลายทางของระบอบประชาธิปไตย¹⁴ ในขณะเดียวกันการที่จะจรรโลงรักษาระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย ให้มีความต่อเนื่องได้นั้นจะต้องมีวัฒนธรรมทางการเมือง (Political Culture) ที่สอดคล้องกันไปด้วย¹⁴

(1) ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นรูปแบบการปกครอง (a Form of Government) การปกครองแบบประชาธิปไตยเป็นหลักการปกครองที่ยอมรับว่าประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจโดย อันถือว่าเป็นอำนาจสูงสุด และเป็นผู้มีอำนาจในการตัดสินใจที่จะคัดเลือกผู้ปกครองประเทศแทนตน ในปัจจุบันรูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่หลายประเทศได้นำมาใช้เป็นรูปแบบการปกครองของตนมีวิธีการได้มาซึ่งผู้ปกครองตามวิถีทางประชาธิปไตยในหลายแบบ เช่น ระบบประธานาธิบดี ระบบการปกครองโดยรัฐสภา และระบบกึ่งประธานาธิบดีหรือระบบกึ่งรัฐสภา ซึ่งทั้งสามระบบนี้มีวิธีการแบ่งหน้าที่ของผู้ใช้อำนาจบริหารนิติบัญญัติและตุลาการแตกต่างกัน กล่าวได้ว่าประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นรูปแบบการปกครองคือการจัดรูปการปกครองที่กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันทางการเมืองบทบาทอำนาจหน้าที่ของสถาบันทางการเมือง ตลอดจนจนถึงวิธีการในการตัดสินใจปัญหา ข้อขัดแย้งในทางปฏิบัติตามแนวความคิดประชาธิปไตย ดังนั้นรูปแบบการปกครองประชาธิปไตยจึงเป็นรูปแบบการปกครองที่ชอบธรรมในการใช้อำนาจ การปกครองมาจากการให้ความยินยอมของประชาชน (Government by Consent) การมีรัฐบาลที่ประกอบด้วยตัวแทน

¹⁴David Thomson, The Democratic Ideal in France and England, (New York : Cambridge University Press, 1940), p.5

¹⁵Gabriel A.Almond and Sidney Verba, The Civic Culture : Political Attitude and Democracy in Five Nations, (Little Brown Company, 1965), p.3

ของประชาชน (Representative Government) ซึ่งให้สิทธิทางการเมืองแก่ประชาชนทั่วไป (Universal Suffrage) โดยผ่านการเลือกตั้งที่มี ระยะเวลาจำกัดเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถทบทวน ตรวจสอบการปฏิบัติงานของตัวแทนที่ได้รับมอบอำนาจไปทำหน้าที่แทนได้ ส่วนวิธีการที่ใช้ในการตัดสินใจข้อขัดแย้งที่กลุ่มชนมีความคิดเห็นหรือผลประโยชน์ไม่สอดคล้องกันนั้น ใช้หลักของเสียงข้างมาก แต่สนับสนุนสิทธิของเสียงส่วนน้อยที่จะแสดงความคิดเห็นคัดค้านได้อย่างเสรีและปกป้องคุ้มครองสิทธิของเสียงส่วนน้อยส่วนสถาบันทางการเมืองซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญของระบบการเมืองการปกครองได้แก่ พรรคการเมือง รัฐสภาฝ่ายบริหาร ฝ่ายตุลาการ ที่มีการจัดระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างกัน ให้เป็นไปในลักษณะที่มีความเป็นอิสระในแต่ละสถาบันให้มากที่สุด และมีการถ่วงดุลย์อำนาจซึ่งกันและกัน

สำหรับรูปแบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้น มีหลักการที่สำคัญได้แก่¹⁶

1. หลักที่ยึดถือว่ามนุษย์มีความรู้ ความสามารถ รู้จักใช้เหตุผล
2. หลักความเป็นอิสระและ เสรีภาพของมนุษย์
3. หลักในความเท่าเทียมกันของมนุษย์
4. หลักการให้ความยินยอมของประชาชนต่อผู้มีอำนาจในการปกครอง
5. หลักอำนาจอธิปไตยมาจากประชาชน
6. หลักเกี่ยวกับสิทธิที่จะคัดค้านไม่เห็นด้วยและการเปลี่ยนแปลงรัฐบาล

(2) ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นอุดมการณ์ (Democracy as an Ideology)

ซึ่งหมายถึงการยึดหลักที่สำคัญของประชาธิปไตยได้แก่ หลักเสรีภาพ อิสระภาพและหลักความเสมอภาค เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวอยู่ในจิตใจของประชาชน อุดมการณ์ประชาธิปไตยถือว่าในฐานะที่

¹⁶ กระมล ทองธรรมชาติ, ดร., การเมืองและประชาธิปไตยของไทย,

เป็นมนุษย์ด้วยกันย่อมมีความเท่าเทียมกัน ด้วยเหตุที่มนุษย์มีความเท่าเทียมกันเสรีภาพจึงเกิดตามมา เพราะฉะนั้นเมื่อถือว่ามนุษย์มีความเท่าเทียมกัน โดยหลักการแล้วจะต้องถือว่ามนุษย์ย่อมมีสิทธิที่จะพัฒนาและใช้ความสามารถของตนได้อย่างเต็มที่ไม่ว่าจะเป็นความสามารถทางร่างกาย จิตใจ หรือในทางความคิด ได้อย่างอิสระเท่าเทียมกัน ในที่นี้เพื่อจะสรุปลักษณะของประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นอุดมการณ์ ได้ดังนี้¹⁷

1. มีความศรัทธาในความสามารถของมนุษย์สติปัญญาและความมีเหตุผลของมนุษย์
2. มีความเชื่อถือในสิทธิ เสรีภาพ ที่จะแสดงความคิดเห็น
3. มีความเชื่อว่ามนุษย์มีความเท่าเทียมกันและมีความเสมอภาคกันตามกฎหมาย และในทางการเมืองการปกครอง
4. มีความเชื่อว่าอำนาจการปกครองของรัฐบาลเกิดจากความยินยอมของประชาชน การให้ความยินยอมเท่าเทียมกันเป็นการสร้างความชอบธรรมให้กับกำลังหรืออำนาจ ดังนั้นรัฐบาลที่ชอบธรรมจึงเป็นรัฐบาลที่เป็นตัวแทนของประชาชน
5. มีความเชื่อว่าสถาบันทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่เป็นกลไกของรัฐนั้นเมื่ออยู่เพื่อรับใช้บุคคลในสังคม
6. มีความเชื่อว่าคนในสังคมมีความไม่สมบูรณ์ จึงต้องมาอยู่รวมกันในสังคมเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และรัฐอยู่ได้ด้วยเป้าหมายที่จะให้ความคุ้มครองชีวิตและทรัพย์สินและความปลอดภัยของคนในสังคม ดังนั้นประชาชนย่อมมีสิทธิอำนาจที่จะต่อต้านรัฐบาลที่ไม่ชอบธรรม

(3) ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นวิถีชีวิต (Democracy as the Way of Life)

การปกครองระบอบประชาธิปไตยจะดำเนินไปได้ใกล้เคียงกับอุดมคติของประชาชนมากนักน้อยเพียงใด นั้น ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับวิถีชีวิต (Way of Life) ของประชาชนในสังคมนั้น กล่าวคือระบอบ

¹⁷ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, อุดมการณ์ทางการเมือง (กรุงเทพฯ : ดวงตีการพิมพ์

ประชาธิปไตย ที่ใช้ในประเทศก็คือภาพสะท้อนของวิถีชีวิตของประชาชนในประเทศ นั้นนั่นเอง ถ้าประชาชนยอมรับและยึดเอาหลักแห่งความเท่าเทียมกันเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและการต่อสู้เพื่อรักษาเสรีภาพ ตลอดจนให้ความสนใจในกิจการบ้านเมืองอย่างสม่ำเสมอแล้วการปกครองของประเทศนั้นก็ย่อมจะเป็นประชาธิปไตยได้¹⁸ ที่สำคัญคือจะต้องมีสถาบันทางการเมืองคอยทำหน้าที่กระตุ้นและนำการเปลี่ยนแปลงมาสู่ "วิถีชีวิต" ของคนส่วนใหญ่ในประเทศให้สอดคล้องกับอุดมคติของประชาธิปไตยสถาบันทางการเมืองดังกล่าวได้แก่ พรรคการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ วิถีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตยนั้นได้แก่ การมีจิตใจกว้างที่จะพิจารณาปัญหาต่าง ๆ ด้วยวิจาร์ณญาณ รู้จักการประนีประนอมหลีกเลี่ยงการตัดสินใจด้วยความรุนแรงรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ตลอดจนยอมรับความเสมอภาคระหว่างบุคคล เป็นต้น¹⁹

นอกจากนี้วิถีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตยยังเกี่ยวข้องกับทัศนคติ แบบประชาธิปไตยได้แก่ การมีความเชื่อและศรัทธาในศักดิ์ศรีของเพื่อนมนุษย์ การเน้นอิสระเสรีของปัจเจกบุคคลความมีใจกว้างที่จะยอมรับความแตกต่างในทางความคิดเห็น อุดมการณ์ ตลอดจนความแตกต่างในด้านอื่น ๆ ที่ทัศนคติดังกล่าวจะช่วยรักษาระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยไว้ได้

จากการที่ได้กล่าวถึงหลักการประชาธิปไตยใน 3 ความหมายดังกล่าว ทำให้สามารถสรุปลักษณะร่วมกันของระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย ได้ดังนี้คือ

1. เป็นระบบการเมืองที่มีความทันสมัย มีความแตกต่างอย่างเห็นได้ชัดในโครงสร้าง (Structure Differentiation) ของสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ และแต่ละสถาบันก็จะมีจุดเด่นชัดในการปฏิบัติหน้าที่

¹⁸ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์กับการเมืองไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิณเดศ, 2519), หน้า 22.

¹⁹ Robert A. Dahl, Modern Political Analysis, (New Jersey : Princeton - Hall Inc., 1963), p.91-92.

2. มีบูรณาการแห่งชาติ (Nation Integrity) ประชาชนในชาติมีความผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในความเป็นชาติของตน

3. ระดับขั้นตอนของขบวนการทางการเมืองที่ประชาชน มีส่วนเข้าร่วมในระบบการเมือง ประชาชนจะมีส่วนร่วมทางการเมืองตั้งแต่ในระดับท้องถิ่นจนถึงระดับชาติ และได้มีการจัดตั้งกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ เพื่อรวบรวมข้อเรียกร้องของกลุ่มไปจนถึงการจัดตั้งพรรคการเมือง

4. มีการเรียกร้องของกลุ่มผลประโยชน์ (Interest Articulation) และการรวมกลุ่มทางการเมือง (Interest Aggregation) ผลประโยชน์ของกลุ่มต่าง ๆ ที่คล้ายคลึงกันจะดำเนินการและถูกรวบรวมให้เป็นกลุ่มก้อน โดยกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ และมีความเด่นชัดในการเรียกร้องผลประโยชน์

5. มีการแข่งขันทางการเมือง (Political Competition) ในทางการเมืองอย่างเสรีและในทางความคิดเห็น

6. ยอมรับสภาพของเสียงข้างน้อยในสังคมให้ ได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ (Majority Rule and Minority Right)

7. มีระบบการสื่อสารทางการเมือง (Political Communication) ทำหน้าที่เป็นตัวกลาง ในการถ่ายทอดความคิดเห็นไปสู่ประชาชน นอกจากนั้นจะต้องให้สิทธิเสรีภาพแก่สื่อมวลชน ในการวิพากษ์วิจารณ์เหตุการณ์ทางการเมือง ได้อย่างอิสระ

ถึงแม้ว่าการปกครองแบบประชาธิปไตย จะเป็นระบบการเมืองที่พึงปรารถนาของกระบวนการพัฒนาทางการเมืองก็ตาม แต่การที่ประเทศหนึ่งประเทศใดยังไม่มีการปกครองแบบประชาธิปไตยที่แท้จริงก็ได้หมายความว่าประเทศนั้น ๆ จะไม่มีการพัฒนาทางการเมืองเสียเลยก็หาไม่ ในทำนองเดียวกันการที่ประเทศหนึ่งประเทศใดมีการพัฒนาทางการเมืองก็มีใช้เครื่องยืนยันว่าประเทศนั้นจะบรรลุถึงความเป็นประชาธิปไตยเสมอไป²⁰ ดังนั้นหลักเกณฑ์ใน

²⁰ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, พัฒนาการเมืองฉบับแรกของไทย, (พระนคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2513), หน้า 10

ในการพิจารณาเกี่ยวกับเรื่องนี้จึงควรเปิดกว้างพอที่จะรวมเอา ระบบการเมืองสมัยใหม่ทั้งหลาย ได้อย่างเหมาะสม²¹ การพัฒนาทางการเมืองกับการเป็นประชาธิปไตยจึงต้องแยกพิจารณาความหมายจากกัน แต่ถึงกระนั้นก็ตาม การเป็นประชาธิปไตยก็เป็นลักษณะหนึ่งอันสำคัญที่ชี้ให้เห็นถึงการ พัฒนาทางการเมือง

การพัฒนาทางการเมืองกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง

พฤติกรรมทางการเมือง นั้นเมื่ออยู่ทั่วไปทุกหนทุกแห่งซึ่งในการปกครองระบบประชาธิปไตยโดยนั้นถือว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนเป็นเรื่องที่สำคัญมาก²² และความพยายามหรือความต้องการที่จะเข้าไป มีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นลักษณะ ที่สำคัญของการพัฒนาทางการเมือง²³

ไมรอน ไวน์เนอร์ (Myron Wiener)²⁴ ได้รวบรวมความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political Participation) ไว้ได้อย่างครอบคลุมกว้างขวางซึ่งมีอยู่ถึง 10 ความหมายด้วยกัน ได้แก่

²¹ สัจจิต บุญยงการ, การเมืองและการปกครอง, (พระนคร : โรงพิมพ์สมาคมสังคมนศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2513), หน้า 200

²² Dennis F. Thompson, The Democratic Citizen, (Princeton : Cambridge at the University Press, 1970), pp.53-61

²³ Joseph G. Lapalombara and Myron Wiener, Political Parties and Political Development, (Princeton : Princeton University Press, 1966), p.400

²⁴ Leonard Binder and Others, Crisis on Sequence in Political Development (Princeton : Princeton University Press, 1971), pp.161-163

- (1) เป็นการกระทำที่สนับสนุนหรือเรียกร้องต่อคณะผู้ปกครองประเทศ
- (2) เป็นความพยายามในการใช้อิทธิพลต่อการปฏิบัติของรัฐบาลหรือการเลือกผู้

นำรัฐบาล

- (3) เป็นการกระทำที่ถูกต้องตามกฎหมาย
- (4) เป็นการกระทำโดยผ่านระบบตัวแทน
- (5) อาจจะเป็นความรู้สึกห่างเหินจากการเมือง (Alienation) เนื่องจากเห็นว่าแม้จะเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องก็ไม่ทำให้เกิดผลอะไรขึ้น
- (6) เป็นความกระตือรือร้นที่จะเข้าไปเกี่ยวข้อง
- (7) เป็นการกระทำที่ต่อเนื่องที่อาจจะกระทำอย่างเป็นสถาบันหรือเป็นการกระทำที่เกิดขึ้นทันทีทันใด
- (8) เป็นการกระทำที่มุ่งต่อการเลือกผู้นำทางการเมืองซึ่งจะมีอิทธิพลต่อนโยบายสาธารณะหรือเป็นความพยายามที่จะมีอิทธิพลต่อการปฏิบัติราชการ
- (9) เป็นการกระทำที่เป็นกิจกรรมอันมีผลกระทบต่อการเมืองระดับชาติ
- (10) เป็นการกระทำที่เป็นการเมือง

การที่ระดับของการมีส่วนร่วมทางการเมืองจะมากหรือน้อยนั้น ต้องคำนึงถึงปัจจัยที่จะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองด้วย โดยมีทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก กล่าวคือ

1. ปัจจัยภายในเกี่ยวกับตัวบุคคล ที่นับว่าสำคัญได้แก่ ทักษะสติ ความเชื่อ และบุคลิกภาพ²⁵ กล่าวคือ

²⁵ มานะศรี ยงเจริญ, การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของนักศึกษาไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีนักศึกษาคณะรัฐศาสตร์ชั้นปีที่ 3 และชั้นปีที่ 4 มหาวิทยาลัยรามคำแหง, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523), หน้า

1.1 ทิศนคติทางการเมือง (Political Attitude) ซึ่งหมายถึง การรับรู้และความรู้สึกในทางที่ดีหรือไม่ดีต่อวัตถุประสงค์ทางการเมืองความรู้สึกนึกคิดทางเพื่อสนับสนุนหรือคัดค้าน นอกจากนี้ยังรวมไปถึงแนวโน้มที่จะทำให้มีการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง โดยอาศัย

(1) ความผูกพันทางการเมือง (Political Involvement) เพราะความผูกพันทางจิตใจหรืออย่างอื่นมีแนวโน้มที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง

(2) ความเลื่อมใสในตัวผู้สมัครหรือพรรคการเมือง

(3) ความสำนึกในประสิทธิภาพทางการเมือง ซึ่งบุคคลมีความเชื่อมั่นว่าตนสามารถที่จะมีอิทธิพลในการผลักดันต่อการกำหนดนโยบาย การตัดสินใจ หรือแม้แต่จะเป็นผู้นำเสียเอง ดังนั้นบุคคลที่มีความเชื่อในประสิทธิภาพทางการเมืองจึงมีแนวโน้มที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง

(4) ความสำนึกในหน้าที่พลเมือง เป็นความสำนึกที่บุคคลเห็นว่าจะเข้าไปมีส่วนร่วมโดยไม่คำนึงว่าการเข้าไปร่วมนั้นจะได้ผลคุ้มค่าหรือไม่ เพราะมองเห็นถึงประโยชน์ส่วนรวมคนเหล่านั้นก็จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง

(5) ความรู้สึกห่างเหินจากการเมืองซึ่งหมายถึง ความรู้สึกของบุคคลที่ทำให้ไม่อยากเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมือง

(6) ความเข้าใจทางการเมืองซึ่งหมายถึงความเข้าใจของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องต่าง ๆ ในทางการเมือง กระบวนการเมืองการปกครองสิทธิและหน้าที่ทางการเมือง ถ้าหากประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในทางการเมืองสูงจะมีแนวโน้มเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าผู้ที่ไม่มีความรู้ความเข้าใจในทางการเมือง

1.2 ความเชื่อ (Beliefs) ซึ่งหมายถึงสิ่งที่บุคคลคิดว่าการกระทำบางอย่างหรือปรากฏการณ์บางอย่างหรือคุณสมบัติของสิ่งของหรือของบุคคลบางอย่างมีอยู่จริงและเกิดขึ้นได้คนที่มีความเชื่อและความรู้เกี่ยวกับการเมืองจะทำให้มีแนวโน้มเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น

1.3 บุคลิกภาพ (Personality) ซึ่งหมายถึง สิ่งที่ยืนยันว่าคุณจะปฏิบัติ

อย่างไรในสถานการณ์อย่างหนึ่ง

2. ปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางการเมืองและสังคม ทั้งนี้เพราะ ถ้าหากมีสิ่งเร้าหรือปัจจัยที่เอื้ออำนวยทางการเมืองและสังคมมากจะทำให้บุคคลเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น ซึ่งปัจจัยภายนอกได้แก่

2.1 สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคม ทั้งนี้เพราะ โดยทั่วไปแล้วระดับของการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมักจะ เปลี่ยนแปลงไปตามความสอดคล้องกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ

2.2 สภาพแวดล้อมทางการเมือง อาทิ เช่น กฎหมายเลือกตั้ง การโฆษณาประชาสัมพันธ์ เขตเลือกตั้งที่เหมาะสม สถานการณ์ทางการเมืองที่เอื้ออำนวย เหล่านี้เป็นต้น

ลักษณะของการมีส่วนร่วมทางการเมือง

การมีส่วนร่วมทางการเมืองแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ การมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรง และการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยทางอ้อม

1. การมีส่วนร่วม โดยตรง เป็นลักษณะที่ประชาชนเป็นผู้ดำเนินการปกครองตนเองโดยตรง เช่น บริหารงาน กำหนดนโยบาย และการตัดสินใจในการดำเนินงานด้วยตนเอง
2. การมีส่วนร่วม โดยทางอ้อม เป็นลักษณะที่ประชาชนเข้ามีส่วนร่วม แต่มิได้เป็นผู้ดำเนินการปกครองตนเองโดยตรงแต่โดยการเลือกตั้งตัวแทนของตนเข้าไปทำหน้าที่ตัวแทนปวงชนเปิดโอกาสให้ประชาชนเลือกตั้งได้โดยเสรีโดยมีการกำหนดกลไกเพื่อให้ประชาชนสามารถเข้ามาควบคุม ติดตามความเคลื่อนไหวของฝ่ายผู้ปกครองได้ เพื่อให้การปกครองเป็นไปตามความต้องการของประชาชน

จากประเด็นที่ได้กล่าวถึงแนวความคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยการ เรียนรู้ทางการเมือง

และการมีส่วนร่วมทางการเมือง ผู้ศึกษาจะขอกล่าวเน้นถึงการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองที่เอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบประชาธิปไตย ที่จะสัมฤทธิ์ผลได้นั้นจุดสำคัญประการหนึ่งขึ้นอยู่กับการสร้างตัวแบบที่เป็นแกนนำในกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองที่จะเป็นตัวเชื่อมโยงและถ่ายทอดแบบแผนค่านิยม ตลอดจนความเชื่อต่าง ๆ ให้กับคนในสังคม

จากการศึกษาแนวความคิดต่าง ๆ ดังกล่าว ผู้ศึกษามีความมุ่งหมายที่จะศึกษาความสัมพันธ์ของแนวความคิดต่าง ๆ ดังกล่าวในแง่มุมมองของการสร้างตัวแบบที่เป็นแกนนำในกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง การเป็นตัวการในการระดมการมีส่วนร่วมทางการเมือง และความสามารถขององค์กรในท้องถิ่นที่จะสามารถพัฒนาไปสู่การเป็นสถาบันทางการเมืองพื้นฐานในท้องถิ่น โดยทั้งหมดนี้สามารถช่วยให้เกิดการพัฒนาประชาธิปไตยในท้องถิ่นได้

ความสัมพันธ์ระหว่างหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนกับกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง

หลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตยนั้นมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่ประชาชน โดยเน้นถึงความสำคัญของที่มาของอำนาจว่ามาจากประชาชน อันหมายถึงผู้ปกครองที่จะมีอำนาจการปกครองต้องได้รับความยินยอมจากประชาชนเท่ากับอำนาจการปกครองนั้นเป็นของประชาชนและการปกครองนั้นจำเป็นต้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ดังนั้นประชาชนจะต้องคอยควบคุมดูแล การใช้อำนาจการปกครองซึ่งเดิมประชาชนทุกคนดูแลควบคุมโดยตรงแต่ปัจจุบันเนื่องจากจำนวนประชาชนมีมากขึ้นจึงจำเป็นต้องมีการเลือกตั้งแทนเข้าไปทำหน้าที่ควบคุมดูแลการใช้อำนาจของผู้ปกครอง และดูแลประโยชน์ของประชาชน ทั้งนี้ก็เพื่อผลประโยชน์ทั้งปวงจะได้ตกอยู่กับประชาชน

จากหลักการสำคัญดังกล่าวนี้สรุปวิเคราะห์ได้ว่าการปกครองในระบอบประชาธิปไตยต้องได้รับความชอบธรรมแห่งอำนาจ ในการปกครองจากการยอมรับของประชาชนดังนั้นการมีส่วนร่วมในทางการเมืองของประชาชนจึงเป็นบทบาทหนึ่งที่สำคัญในการปกครอง ระบอบประชาธิปไตย

เพราะเป็นเครื่องแสดงออกถึงการยอมรับในอำนาจการปกครองที่มีความชอบธรรม

การแสดงออกถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ในการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้นต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองในการถ่ายทอดและขยายขอบเขตของการแสดงออกถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า กระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองมีผลทำให้เกิดการระดมการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการปกครองระบอบประชาธิปไตย

จากความสัมพันธ์ของความคิดดังกล่าวนำไปสู่ความคิดที่จะศึกษาวิเคราะห์ถึงการสร้างกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง โดยมีสถาบันที่สามารถให้การเรียนรู้ทางการเมืองแก่ประชาชนได้ในระดับท้องถิ่น ซึ่งผู้ศึกษาพบว่าสถาบันทหารได้มีแนวความคิดดังกล่าว ภารกิจเหล่านี้อยู่ในส่วนที่เรียกว่า "งานกิจการพลเรือน" ซึ่งได้มีการจัดทำโครงการพัฒนาทางการเมืองออกมาหลายรูปแบบ เช่น การอบรมและจัดตั้งกลุ่มราษฎรไทยอาสาป้องกันชาติการอบรมและจัดตั้งราษฎรหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเองหรือ อพป. การอบรมและจัดตั้งกองทุนเพื่อความมั่นคงของชาติหรือ กนช. โดยเสริมด้วยกิจกรรม "ศาลาประชาธิปไตย" ซึ่งในการศึกษานี้มุ่งศึกษาถึงการดำเนินงานด้านกิจการพลเรือน ที่ดำเนินงานด้านการอบรมและจัดตั้งมวลชนในลักษณะดังกล่าวว่ามีผลต่อการพัฒนาประชาธิปไตยอย่างไร เพียงใด

จึงกล่าวได้ว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองมีความสำคัญต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตยเป็นอย่างยิ่งสิ่งที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของบุคคลมีทั้งปัจจัยภายในเกี่ยวกับตัวบุคคลและปัจจัยภายนอกเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมการศึกษา เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่ผู้ศึกษายิบยกขึ้นมากล่าวถึงนั้นเน้นในขอบเขตของการเข้ามามีส่วนร่วมในกลไกการปกครองตนเองในท้องถิ่น ซึ่งแต่เดิมประชาชนมีโอกาสและมีบทบาทในการปกครองตนเองค่อนข้างน้อย ในขณะที่เดียวกับประชาชนในท้องถิ่นมักมีความคิดว่าการเมืองการปกครองเป็นเรื่องของทางราชการเมื่อเป็นเช่นนี้จึงเป็นประเด็นปัญหาที่น่าสนใจศึกษาว่า

การพัฒนาทางการเมืองให้เป็นประชาธิปไตย โดยผ่านสายงานกิจการพลเรือนของทหารโดย
 กอ.รมน.ภาค 3 ที่จัดให้มีการอบรมและจัดตั้งกลุ่มมวลชน ให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ
 ประชาธิปไตยและมีกิจกรรมสนับสนุนประชาธิปไตย เช่น หมู่บ้าน อพป. กนช. และศาลาประชาธิปไตย
 ไตยนั้นสามารถเป็นตัวการในการตอบสนองความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นและเป็นตัวเชื่อม
 โยงของการเข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมือง การปกครองของประชาชนในท้องถิ่นในรูปแบบของ
 กิจกรรมมวลชนที่ทหารมีส่วนในการอบรมและจัดตั้งได้ อย่างไร เพียงใด

การพัฒนาทางการเมืองกับสถาบันทางการเมือง

ความต้องการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนนั้นโดยธรรมชาติแล้วเป็นเรื่องที่
 ไม่อาจจะกีดกันและหวงห้ามได้ เมื่อมีแนวโน้มว่าประชาชนมีความตื่นตัวที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทาง
 การเมืองขึ้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างสถาบันทางการเมืองที่มีความเข้มแข็ง และสามารถ
 เพื่อรองรับการขยายตัวในเรื่องเหล่านี้ขึ้น ทั้งนี้เพื่อมิให้เกิดการขยายตัวไปในทิศทางของการใช้
 ความรุนแรงทางการเมือง ดังนั้นการพัฒนาทางการเมืองจึงไม่ควรที่จะเน้นเฉพาะเรื่องการเข้า
 มามีส่วนร่วมทางการเมืองและการเคลื่อนไหวทางการเมืองของประชาชนเท่านั้นแต่จะต้องพิจารณา
 ให้ความสำคัญและส่งเสริมโครงสร้างทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเติบโตขององค์กร
 หรือสถาบันทางการเมืองควบคู่กันไปด้วย

ในกระบวนการพัฒนาทางการเมืองนั้น อันตงตันได้ให้ความสำคัญแก่การสร้างสถาบัน
 ทางการเมืองเป็นอย่างมากทั้งนี้เนื่องจากสถาบันทางการเมืองทำให้ระบบการเมืองสามารถรักษา
 ระเบียบทางการเมือง (Political Order) ในทางกลับกันหากการพัฒนาทางเศรษฐกิจเป็น
 ไปอย่างรวดเร็วกว่าการพัฒนาทางการเมืองแล้วจะก่อให้เกิดภาวะความเสื่อมโทรมทางการเมือง
 (Political Decay) ขึ้นได้ ระดับของการพัฒนาของสถาบันทางการเมืองจะแตกต่างกันไปใน
 แต่ละสังคมและระบบการเมือง ปัจจุบันนี้ชี้ให้เห็นว่าสถาบันทางการเมืองจะพัฒนาได้หรือไม่ขึ้นกับได้

จากลักษณะ 4 ประการ คือ ²⁶

1. ความสามารถในการปรับตัวว่าเป็นไปได้โดยง่ายหรือยาก (Adaptability)
2. มีลักษณะที่ซับซ้อนหรือสามารถเข้าใจได้ง่าย (Complexity)
3. มีอำนาจปกครองตนเองหรือถูกควบคุมอย่างเข้มแข็ง (Autonomy)
4. มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันหรือแบ่งแยกแตกต่างกัน (Coherence)

เนื่องจากที่ผ่านมากลไกในการปกครองท้องถิ่นของไทยยังมีความเป็นสถาบันทางการเมืองพื้นฐานในระดับต่ำ ทั้งยังมีปัญหาและอุปสรรคในทางเทคนิคอีกมาก ดังนั้นการที่ทหารได้มีส่วนช่วยส่งเสริมกระบวนการประชาธิปไตยในท้องถิ่น โดยผ่านสายงานกิจการพลเรือนด้วยการอบรมและจัดตั้งมวลชนและจัดให้มีกิจกรรมสนับสนุนประชาธิปไตยเช่น หมู่บ้าน อพป. โครงการ กนช. และกิจกรรมศาลาประชาธิปไตย จึงน่าจะเป็นตัวการและจุดเชื่อมโยงให้กิจกรรมดังกล่าวสามารถพัฒนาไปสู่การเป็นสถาบันทางการเมืองพื้นฐานในท้องถิ่นที่สามารถต่อสู้กับปัญหาและสามารถตอบสนองความต้องการของสมาชิกในชุมชนได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งเป็นสิ่งที่จะต้องศึกษาต่อไป

บทบาทใหม่ของสถาบันทหาร ในการพัฒนาทางการเมือง

จุดเริ่มต้นของการพัฒนาประเทศไปสู่ "ความเป็นสมัยใหม่" (Modernization) ของประเทศกำลังพัฒนา ทั้งในทวีปอเมริกาใต้ แอฟริกา และเอเชีย นั้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นผลสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลง ภายในในประเทศเหล่านั้น ภายหลังจากได้รับการปลดปล่อยจากมหาอำนาจตะวันตก ภายหลังจากสิ้นสุดลงของสงครามโลกครั้งที่สอง สภาพการณ์การเปลี่ยนแปลงดัง

²⁶ Samuel Huntington Order in Changing Society, (New Haven : Yale University Press, 1969), p.12

กล่าวทำให้ประเทศกำลังพัฒนาเหล่านั้น มีอิสระที่จะกำหนดแนวทางในการพัฒนาประเทศของตนได้อย่างเสรี ทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ การปกครอง และสังคมทำให้เกิดการปรับตัวของสังคมอย่างรวดเร็ว และได้กระตุ้นให้เกิดความต้องการของสมาชิกในสังคมที่ต้องการเข้ามีส่วนร่วมในทางการเมืองและการเรียกร้องผลประโยชน์ของฝ่ายตนเป็นอย่างมาก

อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าเสียดายว่ากระบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม ให้เป็นสมัยใหม่นี้ได้นำมาซึ่งความไม่สมดุลของการตอบสนองความต้องการให้กับสมาชิกในสังคม ทั้งนี้เพราะ "ความเป็นสมัยใหม่" ที่อุบัติขึ้นอย่างรวดเร็วได้กระตุ้นให้เกิด "การระดมทางสังคม" (Social Mobilization)²⁷ ที่ประชาชนส่วนใหญ่เกิดความสำนึกและความตื่นตัวทางการเมืองอย่างรุนแรงที่ต้องการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากยิ่งขึ้นหลังจากถูกกดขี่และสกัดกั้น โอกาสการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมานับแต่ถูกปกครอง โดยประเทศมหาอำนาจตะวันตกความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างแพร่หลายของประชาชนก็เพื่อจะสามารถต่อรอง และเรียกร้องผลประโยชน์ของฝ่ายตนได้มากขึ้น หากแต่เมื่อไม่ได้รับการตอบสนองในสิ่งที่ต้องการก็จะใช้วิธีการ ในลักษณะของการใช้กำลังการประท้วง การก่อการจลาจล²⁸

นอกจากนี้การแข่งขันกันระหว่างกลุ่มพลังต่าง ๆ ก็เป็นไปในลักษณะไร้กติกา กลายเป็นความขัดแย้งและการใช้ความรุนแรงต่อกัน²⁹ โดยที่รัฐบาลไม่สามารถเข้าไปทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย

²⁷ Karl Deutsch, "Social and Political Development", American Political Science Review. Vol.6 September, 1961, P.493-507

²⁸ กนลา สุขพานิช - ชันทปราม, จิตวิทยาการเมืองกับการปฏิบัติ, กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, 2525) บทที่ 1

²⁹ กนลา สุขพานิช, "วิเคราะห์กระบวนการเปลี่ยนให้เป็นสมัยใหม่ : การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองและความไม่มีเสถียรภาพทางการเมืองในเชิงทฤษฎี", วารสารสังคมศาสตร์ 16 : 1 มกราคม - มีนาคม 2522, หน้า 89-116

และยุติข้อพิพาทได้ อันเนื่องมาจากการขาดอำนาจและความชอบธรรม ขณะเดียวกันรัฐบาลยังขาดทรัพยากรที่จะนำมาใช้ในการตอบสนองข้อเรียกร้อง ในผลประโยชน์ที่กลุ่มพลังต่าง ๆ ต้องการจากรัฐบาลด้วยสภาพดังกล่าวทำให้เกิด "ความไร้เสถียรภาพทางการเมือง" อย่างร้ายแรงและเป็นแรงกระตุ้นให้ฝ่ายทหารซึ่งเป็นองค์กรที่มีความเข้มแข็งมีความพร้อมและมีความกระตือรือร้นต่อความต้องการเข้ามาแก้ไขปัญหาของประเทศ สามารถเข้ามามีบทบาทในการควบคุมทางการเมืองได้อย่างง่ายดาย เมื่อเปรียบเทียบกับบทบาทของกลุ่มพลังทางสังคมอื่น ๆ

สภาพความขัดแย้งและการใช้ความรุนแรงในสังคมกำลังพัฒนาดังกล่าว ได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้ออำนวย และเปิดโอกาสให้องค์กรทหารสามารถเข้ามาเป็นผู้ควบคุมการเมืองการปกครองได้อย่างชอบธรรม โดยชี้ให้เห็นว่าเป็นผลมาจากความล้มเหลวของรัฐบาลพลเรือน ซึ่งสามารถได้รับการยอมรับ จากประชาชนได้เป็นอย่างดีที่จะเข้ามาทำหน้าที่จัด ระบบของสังคมให้มีความสงบเรียบร้อยและเกิดเสถียรภาพทางการเมืองขึ้น

นอกจากนี้ปัจจัยอีกประการหนึ่งที่เอื้ออำนวยต่อการเข้ามามีบทบาททางการเมืองของทหารในสังคมของประเทศกำลังพัฒนาได้แก่ปัจจัยด้าน "ความเข้มแข็งของสถาบันและองค์กรทหาร"³⁰ ในประเด็นนี้ แซมูเอล ไฟน์เนอร์ (Samuel Finer)³¹ ได้แสดงทัศนะว่าการที่สังคมต้องเผชิญกับภาวะวิกฤตอันเกิดจากความขัดแย้งและความไร้เสถียรภาพทางการเมืองที่ร้ายแรงอาจจะนำไปสู่ "ภาวะไร้ศูนย์อำนาจทางการเมือง" (Power Vacuum) ที่เปิดโอกาสให้ฝ่ายทหารซึ่งเป็นองค์กร

³⁰ Claude Welch Jr., and Arthur K. Smith, Military Role and Rule : Perspectives on Civil-Military Relations. (Mass : Duxbury Press, 1974), ch., 1-2

³¹ Samuel Finer, The Man on Horseback : The Role of Military in Politics (New York : Praeger, 1969), ch. 1

ที่มีความพร้อมและความเข้มแข็งในทุก ๆ ด้าน ต้องการเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาทางการเมือง เพื่อก่อให้เกิดความมั่นคง และบูรณาการของชาติ (National Integration) และเพื่อที่จะ เชิดชูลัทธิชาตินิยม และสร้างความเข้มแข็งมั่นคงให้กับสังคมในด้านเศรษฐกิจและควมมีเสถียรภาพ ในการปกครองทหาร จึงกลายเป็นกลุ่มพลังทางสังคมที่มีความสำคัญยิ่ง ในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สองที่ช่วยผลักดันให้เกิดการ พัฒนาทางการเมืองให้กับประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลาย อีกทั้งยังมี บทบาทอันสำคัญยิ่งในการต่อต้านและปราบปรามการก่อการร้ายของขบวนการคอมมิวนิสต์³²

แนวความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างทหารกับการเมือง : ผลกระทบต่อการพัฒนาทางการเมือง และรูปแบบใหม่ของการร่วมมือระหว่างทหารกับพลเรือนในการพัฒนาทางการเมือง

การที่กระบวนการพัฒนาทางการเมืองของประเทศกำลังพัฒนาใน โลกที่สามในยุคหลัง สงครามโลกครั้งที่สองต้องประสบกับปัญหาและอุปสรรคในการสถาปนารูปแบบการปกครอง ในระบอบ ประชาธิปไตยที่มีเสถียรภาพอันเกิดจากวิกฤตการณ์ของความขัดแย้งและความรุนแรงทางการเมือง ควบคู่ไปกับการเปลี่ยนสังคม ให้เป็นสมัยใหม่และการระดมทางสังคมที่ได้อุบัติขึ้นอย่างรวดเร็วทำให้เกิดภาวะการปฏิบัติของความคาดหวังที่สูงขึ้น (The Revolution of Rising Expectation) รัฐบาลพลเรือนไม่สามารถปกครองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบกับเมื่อต้องเผชิญกับปัญหาภัยคุกคามจากขบวนการก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ก็ยิ่งทำให้เกิดปัญหาต่อความมั่นคงของชาติและอธิปไตยของชาติด้วยนักรัฐศาสตร์การทหารสำคัญ ๆ ในยุคนั้นเช่น ศาสตราจารย์ลูเซียน พาย (Lucian Pye)³³ ได้เสนอข้อคิดเห็นในเชิงสนับสนุนให้ทหารเข้ามามีบทบาทขึ้นในการปกครอง

³² Guy Pauker, "Southeast Asia as a Problem Area in the Next Decade," World Politics, Vol.2 April, 1959, p.339-344.

³³ ดูรายละเอียดใน Lucian Pye, Army in The Process of Political Modernization (Mass : MIT.Press, 1959)

สังคมเพราะเชื่อว่าทหารสามารถเป็น "นักปฏิรูปทางสังคม" (Political Reformer) ที่จะช่วยให้มีการพัฒนาทางการเมืองไปสู่ระบอบประชาธิปไตยที่มีเสถียรภาพได้ศักยภาพด้านองค์การของสถาบันทหารในเชิงเปรียบเทียบกับสถาบันอื่น ๆ ในสังคมเช่นสถาบันพระมหากษัตริย์และกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ นับได้ว่ามีประสิทธิภาพสูงสุด มีระเบียบวินัย มีบุคลากรและอาวุธ และมีความรู้ทางเทคนิค วิทยาการสมัยใหม่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาสังคมได้ นอกจากนี้การที่ทหารมีอุดมการณ์ทางการเมืองตามแนวทางชาตินิยมจึงเหมาะสมที่จะเข้ามาเป็นแกนนำในการต่อต้านและปราบปรามการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

สำหรับบทบาทของทหารในการสร้างสรรค์ประชาธิปไตยนั้น นับได้ว่ามีความสำคัญมากเช่นกัน รูเพิร์ต อีเมอร์สัน (Rupert Emersons)³⁴ ได้เสนอทัศนะไว้ว่า มีสาเหตุมาจากการที่ประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดประสบการณ์ และปัจจัยพื้นฐานที่เอื้ออำนวยต่อการปกครอง ในระบอบประชาธิปไตย ดังนั้นจึงเกิดความจำเป็นที่ทหารจำต้อง ถูกดึงให้เข้ามาทำหน้าที่เติมช่องว่างทางการเมืองให้เต็ม เพื่อช่วยให้รัฐบาลพลเรือนที่ไม่มีประสิทธิภาพสามารถปกครองตนเองและแก้ไขสิ่งอันเลวร้ายในสังคม อันเกิดจากความแตกแยกภายในและการขาดความสามัคคี ขาดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติได้

อย่างไรก็ตามการเข้ามามีบทบาททางการเมืองของทหารในประเทศกำลังพัฒนาต่าง ๆ ในช่วงระยะเวลา 30-40 ที่ผ่านมานี้ กลับมิได้สอดคล้องกับแนวคิดของนักรัฐศาสตร์การทหารในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สองที่ได้คาดท้วงไว้ไม่ ทั้งนี้เนื่องจากทหารได้เข้ามาแทรกแซงทางการเมือง โดยการเข้ามายึดอำนาจการปกครอง เสียเองและสถาปนาระบบการปกครองแบบรัฐบาลเผด็จ

³⁴ Rupert Emersons, From Empire to Nation (Mass :

การทหาร (Dictatorial Military Regimes) ซึ่งไม่สามารถปกครองประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดความไร้เสถียรภาพทางการเมืองที่ร้ายแรงไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าการปกครองของรัฐบาลพลเรือน³⁵ มีการแสวงหาผลประโยชน์เพื่อตนเองและกลุ่มเกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ เกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มสังคมต่าง ๆ การขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์อันเนื่องมาจากการใช้การปราบปรามอย่างรุนแรง เกิดความขัดแย้งกับประเทศ มหาอำนาจฝ่ายคอมมิวนิสต์และประเทศเพื่อนบ้านกระทบต่อปัญหาความมั่นคง เสถียรภาพและอธิปไตยของประเทศวิกฤติการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ได้แสดงให้เห็นถึงความล้มเหลวของผู้นำทหารในการสร้างความชอบธรรมทางการเมือง (Political Legitimacy) ปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นจากการปกครองของทหารก็คือ ผู้นำทหารไม่สามารถช่วยให้ระบบการเมืองสามารถพัฒนาไปสู่การปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีเสถียรภาพได้ ตรงกันข้ามกลับก่อให้เกิดการปกครองแบบเผด็จการทหารและวัฏจักรอันเลวร้าย ที่ทหารกลุ่มต่าง ๆ หมุนเวียนกันเข้ามายึดอำนาจปกครองครั้งแล้วครั้งเล่า

นอกจากนี้แล้วข้ออ้างที่ผู้นำทหารในประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายนำมาใช้เพื่ออ้างความชอบธรรมในการยึดนำอำนาจจากรัฐบาลพลเรือนว่า เพื่อที่จะทำการปฏิรูปสังคมเพื่อสร้างความมั่นคงทางการเมือง เศรษฐกิจ และระบบการเมืองให้เป็นประชาธิปไตยก็มีได้เป็นไปตามที่อ้างไว้แต่แท้จริงแล้วสิ่งเราที่ผลักดันให้ทหารทำการยึดอำนาจ ก็เพื่อเข้ามามีบทบาทในการปกป้องและรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มทหารเอง (Military Corporate Interests)³⁶

³⁵ Henry Bienen, The Military Intervenes : Case Study in Political Development (Russell Sage Foundation 1968), p.13

³⁶ Henry Bienen and David Morell, eds., Political Participation Under Military Regimes (Beverly Hills/London, 1976)

ความเปราะบางและความล้มเหลวของผู้นำทหารในการปกครอง และในการสร้างประชาธิปไตยในประเทศกำลังพัฒนาในช่วงเวลา 40 ปี ที่ผ่านมาได้มีการศึกษาอย่างมากมายอาทิ เช่น ศาสตราจารย์มอริซ จาโนวิตซ์ ที่ชี้ให้เห็นว่ารัฐบาลทหารต้องประสบกับความล้มเหลวในการพัฒนาเศรษฐกิจและการสร้างความมั่นคงทางการเมืองยิ่งเสียกว่ารัฐบาลพลเรือนเสียอีกเพราะการปกครองของทหารไม่สามารถที่จะสร้างความชอบธรรมทางการเมืองได้อย่างเต็มที่และต่อเนื่องและไม่สามารถสร้างรูปแบบของการเข้ามีส่วนร่วมของประชาชนในทางการเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ³⁷

อย่างไรก็ตามการตระหนักถึงทั้งข้อดีและข้อเสียของทหารในการพัฒนาทางการเมืองได้ทำให้มีความพยายามที่จะคิดค้นรูปแบบใหม่ของความสัมพันธ์ระหว่างทหารกับพลเรือนขึ้นเพื่อเปิดโอกาสให้ทั้งทหาร และพลเรือนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมกันสร้างสรรค์การพัฒนาสังคมร่วมกัน โดยปราศจากการแทรกแซงกันดังเช่นที่เป็นมาในอดีต เอมอส เวิร์ลมูลเตอร์ (Amos Perlmutter) ได้ให้ทัศนะว่าทหารกับพลเรือนไม่สามารถแยกออกจากกันอย่างเด็ดขาด บทบาทของทั้งสองฝ่ายอาจคาบเกี่ยวกันได้ เนื่องจากสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปและมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ดังนั้นหากจะศึกษาถึงความสัมพันธ์ ระหว่างทหารกับพลเรือนให้เข้าใจได้อย่างลึกซึ้ง และเป็นจริงแล้วก็ควรจะศึกษาโดยใช้ "ทฤษฎีการรวมตัวกัน" (Tusionist Theory)³⁸ จะให้คำอธิบายได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

นักรัฐศาสตร์การทหารสมัยใหม่จึงเริ่มให้ความสนใจต่อการศึกษาถึงสถานการณ์ที่ทหารจะสามารถช่วยเหลือฝ่ายพลเรือนและร่วมมือกันในการสถาปนาระบบการเมืองที่มีเสถียรภาพ และ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³⁷ Morris Janowitz, "Perforce", Armed Forces and Society, Spring, 1975, Vol.1, No.3., p.283-289

³⁸ Amos Perlmutter, The Military and Politics in Modern Times (New Haven : Yale University Press, 1977), p.14

การเข้ามามีบทบาททางการเมืองของทหารอย่างเปิดเผยตามวิถีทางประชาธิปไตย รวมถึงการส่งมอบอำนาจคืนให้กับพลเรือนอย่างสันติ ทั้งนี้เพื่อหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้ากับความขัดแย้งและการใช้กำลังอำนาจเข้ายึดอำนาจจากทหารกลุ่มอื่น และเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับบทบาทและแนวทางใหม่ในการพัฒนาทางการเมืองด้วย

ศาสตราจารย์มอริช จาโนวิชต์ ได้ให้ทัศนะเพิ่มเติมว่า การที่ผู้นำทหารตระหนักถึงความสำคัญของการสร้างความชอบธรรม และการยอมรับจากประชาชนต่อบทบาทในการพัฒนาทางการเมืองทำให้ทหารต้องพยายามทำตนให้เป็น "ตัวแทนที่สมบูรณ์ในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง" ซึ่งวิธีการที่นำมาใช้ก็คือการสร้างฐานมวลชนและการให้ความสำคัญต่อการเสริมสร้างการใช้กำลังกึ่งทหารกึ่งพลเรือน เป็นเครื่องมือในการรักษาความมั่นคง และในการพัฒนาประเทศ³⁹

ดังนั้นข้อคิดเห็นและทฤษฎีต่าง ๆ ดังกล่าวนี้อาจนำมาใช้เป็นกรอบในการศึกษาบทบาทของทหารในการพัฒนาทางการเมืองในประเทศกำลังพัฒนาอื่น ๆ ได้เป็นอย่างดีโดยเฉพาะกรณีของประเทศไทย ที่ได้มีการจัดตั้งกลุ่มมวลชนที่มีลักษณะ กึ่งทหารกึ่งพลเรือนเข้ามาช่วยรักษาความมั่นคง และการพัฒนาประเทศ รวมทั้งการนำภารกิจด้านกิจการพลเรือนมาใช้เสริมสร้างการพัฒนาชนบท และช่วยเสริมสร้างความชอบธรรมให้กับบทบาทของทหารในการพัฒนาทางการเมือง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³⁹ Morris Janowitz, The Military Institutions and Coercion in the Developing Nation (University of Chicago Press, 1977) pp. 48-85

สรุปท้ายบท

จากแนวความคิดและข้อสรุปทั่วไปเกี่ยวกับการพัฒนาทางการเมืองที่นำมาใช้เป็นกรอบความคิดในการศึกษานโยบายของทหารไทย ที่มีต่อการช่วยเสริมสร้างการพัฒนาทางการเมือง โดยอาศัยงานกิจการพลเรือนเป็นแนวการดำเนินงานนั้นผู้ศึกษาได้นำไปเชื่อมโยงกับนโยบายงานกิจการพลเรือนของทหารในส่วนที่มุ่งเสริมสร้างการพัฒนา และการส่งเสริมกระบวนการประชาธิปไตยในท้องถิ่นรวมทั้งการเสริมสร้างอุดมการณ์ประชาธิปไตยผ่านกลุ่มมวลชนที่ทหารมีส่วนในการอบรมและจัดตั้ง โดยนำเอาความหมายของการพัฒนาทางการเมืองดังต่อไปนี้เป็นกรอบในการศึกษาวิจัย คือ

1. การพัฒนาทางการเมืองในความหมายของการพัฒนาประชาธิปไตย อันได้แก่ การสร้างวิถีชีวิตประชาธิปไตย การทำให้ประชาชนเห็นคุณค่าของประชาธิปไตย และการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย
2. การพัฒนาทางการเมือง ในความหมายของการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเสริมสร้างความสำนึกในหน้าที่พลเมือง การสร้างความสำนึกในความไว้วางใจและความสำนึกในประสิทธิภาพทางการเมือง
3. การพัฒนาทางการเมืองในความหมายของการสร้างความเป็นสถาบันทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างองค์กรท้องถิ่น ให้เป็นสถาบันทางการเมืองพื้นฐานที่จะสามารถรองรับการมีส่วนร่วมทางการเมืองและตอบสนองความต้องการของสมาชิกได้

การที่องค์กรสถาบันทหารไทยเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาทางการเมือง ทำให้ทหารเล็งเห็นถึง ความสำคัญของการส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจ และมีส่วนร่วมในการปกครองตนเองในท้องถิ่นและมีความเข้าใจในอุดมการณ์ประชาธิปไตยเพื่อพัฒนาระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขให้เข้มแข็ง

อย่างไรก็ตามในการพัฒนาทางการเมืองให้เป็นประชาธิปไตยดังกล่าวนี้ จะต้องยึด

ถือแนวทางค่อยเป็นค่อยไปและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนไทย โดยจะต้องดำเนินงานอย่างมีขั้นมีตอน และต่อเนื่องแนวทางก็คือส่งเสริมให้มีการอบรมให้ความรู้ความเข้าใจและเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการปกครองตนเองในรูปแบบต่าง ๆ

ดังนั้นประเด็นการศึกษาวิจัยนี้จึงให้ความสนใจต่อการดำเนินงานตามนโยบายกิจการพลเรือนของทหารและผลของการดำเนินงานตามนโยบายดังกล่าวนี้ ส่งผลต่อการพัฒนาทางการเมืองที่สอดคล้องกับแนวความคิดในเรื่องการพัฒนาทางการเมืองอย่างไร เพียงใด

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในช่วงเวลา 10 ปีที่ผ่านมา ได้มีความพยายามของนักวิชาการทางรัฐศาสตร์ของไทย ให้ความสนใจศึกษาวิเคราะห์และเฝ้าติดตามดูบทบาทของทหารในทางการเมือง โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะทำความเข้าใจและสามารถอธิบายวิจารณ์และทำนายแนวโน้มบทบาทในอนาคตของทหารไทยให้ได้อย่างใกล้เคียงความเป็นจริงมากที่สุด จึงได้มีความพยายามที่จะวิเคราะห์เปรียบเทียบบทบาทของทหารไทยในความสัมพันธ์กับฝ่ายพลเรือนระหว่างรูปแบบที่พบในสังคมตะวันตกและสังคมตะวันออก เพื่อที่จะสามารถเสนอรูปแบบใหม่ในการศึกษาบทบาททางการเมืองของทหารไทยได้กลุ่มนักวิชาการทางรัฐศาสตร์ ที่ให้ความสนใจต่อการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างทหารกับฝ่ายพลเรือนที่สำคัญ อาทิเช่น ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช ดร.สุจิต บุญบงการ ดร.กมล สุขนานิช-ชันทปราบ ดร.ทินพันธุ์ นาคะตะ เป็นต้น

ในการรวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนี้จะได้นำเอาผลงานที่เกี่ยวข้อง กับความสัมพันธ์ระหว่างทหารกับฝ่ายพลเรือน ที่มีบทบาทสอดคล้องกับความพยายามสร้างสรรค์ การพัฒนาทางการเมืองในปัจจุบัน โดยได้จัดลำดับการศึกษาวิจัยของนักวิชาการทางรัฐศาสตร์ที่สำคัญ

เริ่มต้นจากในเดือนมกราคม-กุมภาพันธ์ 2521 สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย

ได้จัดให้มีการปาฐกถาพิเศษในหัวข้อ "ทหารกับการเมือง" ณ หอประชุมคณะรัฐศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งในปีถัดมา กนลา สุขพานิช และ วุฒิชัย มูลศิลป์ ได้รวบรวมนำมาจัดพิมพ์ในชื่อเรื่องว่า ทหารกับการเมือง : วิเคราะห์เปรียบเทียบ⁴⁰ ซึ่งนับเป็นครั้งแรกที่ได้มีการนำเอาบทความสำคัญ ๆ ของนักวิชาการทางรัฐศาสตร์ที่สนใจศึกษาด้านการทหารมารวมเล่มไว้โดยบทความส่วนหนึ่งนำมาจากกาปาฐกถาในปี 2521 โดยประกอบด้วยบทความสำคัญ ๆ ในด้าน ทฤษฎีทหารกับการเมือง เช่น บทความของ ดร.กนลา สุขพานิช ในเรื่อง "ข้อคิดและแนวทางในการศึกษาบทบาทของทหารในทางการเมือง" "บทความ" สถานการณ์ภายในสถาบันทหารกับการแทรกแซงทางการเมือง" ของพันตรี สัตยชัย นุทธริกส์สวัสดิ์

นอกจากนี้ยังมีบทความเกี่ยวกับบทบาททางการเมืองของทหารไทย เช่น "บทบาทของทหารในทางการเมืองไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีการดำรงตำแหน่งสมาชิกวุฒิสภา 2475-2520" ของ ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช บทความเรื่อง การแทรกแซงทางการเมืองของทหารไทย ของ ดร.สุจิต บุญบงการ และบทความเรื่อง "สหรัฐอเมริกากับวิวัฒนาการของระบบขุนศึกในประเทศไทย" ของ ดร.กนลา สุขพานิช เป็นต้น

ในการวิเคราะห์เปรียบเทียบบทบาททางการเมืองของทหารในสังคมต่าง ๆ นั้นได้แก่บทความเรื่อง "การใช้ทหารในการพัฒนาประเทศจีนและปากีสถาน" ของพันตรี ดร.จารุภทร เรื่องสุวรรณ และบทความในเรื่อง "ทหารกับการเมืองในโซเวียตรัสเซีย : ศึกษาความสัมพันธ์และความขัดแย้งระหว่างสถาบันการเมือง" ของ ดร.กนลา สุขพานิช

⁴⁰ กนลา สุขพานิช และ วุฒิชัย มูลศิลป์ (บรรณาธิการ), ทหารกับการเมือง : วิเคราะห์เปรียบเทียบ (กรุงเทพฯ : แสงรุ่งการพิมพ์, 2523)

ในปี 2522 ทักษ์ เจลิมเตียร์น ได้จัดพิมพ์ผลงานจากวิทยานิพนธ์ปริญญาเอก ชื่อ Thailand : The Politica of Despotic Paternalism⁴¹ ซึ่งได้กระตุ้นให้เกิดความสนใจศึกษาบทบาทและอุดมการณ์ทางการเมืองของผู้นำทหารไทยกันอย่างกว้างขวาง ผลงานชิ้นนี้มุ่งศึกษาความเป็นผู้นำของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในฐานะที่เป็น "พ่อขุนอุปถัมภ์เผด็จการ" ซึ่งมีผลกระทบต่อการพัฒนาทางการเมืองของสังคมไทยเป็นอย่างมาก ผู้ศึกษาพบว่า การที่ผู้นำทหารยุคจอมพล แปลก พิบูลสงคราม จอมพลผิน ชุณหะวัณ และ พลตำรวจเอก เผ่า ศรียานนท์ ได้มีอำนาจปกครองประเทศติดต่อกันเป็นเวลานาน ได้ก่อให้เกิดความขัดแย้ง และความตึงเครียดที่จะแย่งชิงอำนาจทางการเมืองเอาไว้ได้ ควบคู่ไปกับบุคลิกภาพแบบ "ผู้นำอนุญาธิการเปี่ยมด้วยบารมี" ของจอมพลสฤษดิ์ ที่ใช้วิธีการปกครองสังคมด้วยนโยบายที่เป็นเผด็จการก็จริง แต่ก็เต็มไปด้วยความรักใคร่แบบพ่อปกครองลูกไปพร้อม ๆ กันด้วย

ทักษ์ ได้สรุปทัศนะเกี่ยวกับความเป็นผู้นำทหารของจอมพลสฤษดิ์ ว่ามีความเข้มแข็งเด็ดขาด สามารถสร้างเสถียรภาพทางการเมืองได้ ในขณะที่เดียวกันก็ให้ความสนใจต่อโครงการพัฒนาประเทศ ทำให้ได้รับความนิยมนจากประชาชนเป็นอย่างมาก

ในปี 2525 ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช นักวิชาการที่ให้ความสนใจต่อบทบาทของทหารในทางการเมือง ได้เสนอผลงานเรื่อง ยังเติร์กกับทหารประชาธิปไตย : การวิเคราะห์บทบาททหารในการเมืองไทย⁴² ซึ่งในปีต่อมาได้มีการนำเอาบางส่วนไปจัดพิมพ์เป็นภาษา

⁴¹Thak Chaloeamtirana, Thailand : The Politics of Despotic Paternalism, (Bangkok : Thammasart University Printing Press, 1979)

⁴²ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ยังเติร์กกับทหารประชาธิปไตย : การวิเคราะห์บทบาทของทหารในการเมืองไทย (กรุงเทพฯ : บรรณกิจ, 2529)

อังกฤษในชื่อ The Thai Young Turks⁴³ ทั้งนี้ได้ใช้แนวทางการศึกษา "ทฤษฎีกลุ่ม" ลักษณะเด่นทางองค์กรทหาร ความคิดทางการเมืองของทหารและสภาพแวดล้อมทางสังคมมาเป็นตัวแปรหลักในการศึกษาเปรียบเทียบความคิดและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของทหาร 2 กลุ่มคือ ทหารยังเติร์ก และ "กลุ่มทหารประชาธิปไตย"

ดร. ชัยอนันต์ ได้ให้ทัศนะจากการศึกษาเปรียบเทียบบทบาททางการเมืองของทหารไทยไว้อย่างน่าสนใจ โดยเสนอปัจจัย 4 ประการที่ใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ดังนี้

1. ศึกษาปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมทางการเมืองและสภาพของกองทัพที่ผลักดันให้มีการก่อตัวของคณะทหาร "ยังเติร์ก" และ "ทหารประชาธิปไตย"
2. ศึกษาลักษณะการรวมตัวและการจัดตั้งองค์กรของทหาร "ยังเติร์ก" เปรียบเทียบกับ "ทหาร-ประชาธิปไตย" รวมทั้งศึกษาความคิดและบทบาททางการเมืองของทั้งสองกลุ่มนี้ควบคู่กันไปด้วย
3. ศึกษาปัจจัยด้านความเป็นวิชาชีพทางทหารของทั้งสองกลุ่ม
4. ศึกษาปัจจัยด้านความชอบธรรมของระบบการเมืองพฤติกรรมของนักการเมืองรัฐบาล ว่ามีพฤติกรรมที่มีคุณธรรมมากน้อยเพียงใดในการใช้อำนาจทางการเมือง พร้อมกับศึกษาด้วยว่านักการเมือง ได้มีพฤติกรรมทำลายสถาบันทหารอย่างไรและมีบทบาทต่ออัยและกระทบต่อผลประโยชน์ของกลุ่มทหารหรือไม่ อย่างไร

ในปี 2530 ดร. สุจิต บุญบงการ ได้เสนอผลงานในเรื่อง The Military in

⁴³ Chai-Anan Samudvanija, The Thai Young Turks (Singapore : Institute of Southeast Asian Studies, 1987)

Thai Politics ⁴⁴ โดยได้ศึกษาถึงบทบาททางการเมืองของทหารหลังจากบท "ยังเติร์ก" ถึงช่วงระยะเวลาที่ พล.อ.อาทิตย์ กำลังเอก ได้พ้นจากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก เป็นการศึกษาดังบทบาททางการเมืองของทหารที่พยายามมีอิทธิพลและมีบทบาททางการเมือง โดยไม่ใช้กำลัง เข้ายึดอำนาจ แม้ว่าจะมีบางส่วนที่ยังยึดอยู่กับความต้องการยึดอำนาจโดยใช้กำลัง แต่มีกลุ่มนายทหารที่พยายามใช้เครื่องมือทางการเมืองและการพัฒนา ในการแสดงออกซึ่งบทบาทของตน โดยไม่ต้องมีการยึดอำนาจ

ผลงานชิ้นนี้ศึกษาถึงกลุ่มต่าง ๆ ในกองทัพในช่วง พ.ศ. 2524-2529 เช่น กลุ่ม จปร.5 กลุ่มทหารประชาธิปไตยของกลุ่มของพลเอกอาทิตย์ เป็นต้น โดยศึกษาถึงบทบาทของกลุ่มและผู้นำกลุ่ม เช่น พลเอกอาทิตย์ พลเอกชวลิต และพลเอกพิจิตร โดยเฉพาะในส่วนของที่เกี่ยวข้องกับการเมือง ความสัมพันธ์กับนักการเมืองและพรรคการเมือง

นอกจากนี้ยังศึกษาถึงบทบาทของพลเอกเปรม ในฐานะที่เป็นผู้ประสานระหว่างกองทัพกับพรรคการเมือง ความขัดแย้งระหว่างพลเอกเปรมกับพลเอกอาทิตย์ จนเป็นผลให้พลเอกอาทิตย์ ต้องพ้นจาก ตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก รายละเอียดการศึกษายังเน้นถึง ความพยายามของผู้นำทหารที่จะปรับปรุงงานด้านกิจการพลเรือน ไม่ว่าจะเป็นงานด้านองค์กรมวลชนต่าง ๆ กองกำลังรักษาพระนครและงานด้านวิทยุกระจายเสียงการศึกษาได้วิเคราะห์ว่างานด้านกิจการพลเรือนนี้จะ เป็นเครื่องมือทางการเมืองให้กับผู้นำทหารได้เป็นอย่างดี และช่วยสร้างพลัง และอิทธิพลทางการเมืองให้กับผู้นำทหารได้

การศึกษานี้ยังได้เน้นในตอนท้ายถึงบทบาทของทหารกลุ่ม 66/2523 ซึ่งใช้นโยบาย

⁴⁴ Suchit Bumbongkarn, The Military in Thai Politics 1981-1986

การเมืองนำการทหารในการปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ อุดมการณ์ของกลุ่มสะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึกของทหารที่ต้องการเข้าไปมีส่วนในการพัฒนาทางการเมือง ปรับปรุงการเมืองให้เป็นประชาธิปไตย เลิกอำนาจและอิทธิพลมืด แต่มีคำถามคือวิธีการในการพัฒนาประชาธิปไตย นั้นเป็นอย่างไร ทางฝ่ายกลุ่ม 66/2523 ยังไม่ได้เสนอแนวทางที่ชัดเจน

โดยสรุปแล้วการศึกษาของ ดร.สุจิต นี้ พยายามแสดงให้เห็นว่า แม้ว่าจะระบบรัฐสภาจะมีความต่อเนื่องแต่สถาบันพรรคการเมืองยัง ไม่มีความเข้มแข็งและยังมีความแตกแยกอยู่ขาดฐานสนับสนุนจากประชาชนอย่างแท้จริง ในขณะที่ฝ่ายทหารสามารถแพร่ขยายฐาน การสนับสนุนในกลุ่มมวลชนจัดตั้งได้ และยังสามารถปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ได้จึงยังเป็นกลุ่มทางการเมืองที่มีความเข้มแข็ง

สำหรับงานวิจัยที่มุ่งศึกษา ถึงการเปรียบเทียบบทบาทของทหารไทยให้สอดคล้องกับการพัฒนาประชาธิปไตยนั้น ดร.สุจิต บุญบงการ ได้ร่วมกับ ดร.กนลา สุขพานิช-ชันทปราบเสนอ บทความทั้งที่เป็นภาษาอังกฤษและภาษาไทย รวมทั้งงานที่เป็นตำราด้วย อาทิเช่น บทความ เรื่อง "ทหารกับการพัฒนาทางการเมือง"⁴⁵ ตำราเรียนในเรื่อง "ความรุนแรงทางการเมืองกับการพัฒนาทางการเมืองไทย"⁴⁶ บทความเชิงวิจัยเรื่อง "งานกิจการพลเรือนกับกองทัพไทย"⁴⁷

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁴⁵ กนลา สุขพานิช-ชันทปราบ และสุจิต บุญบงการ, "ทหารกับการพัฒนาทางการเมือง". ยุทธโฆษ 94 : 31 (เมษายน 2529), หน้า 107-119

⁴⁶ สุจิต บุญบงการและกนลา สุขพานิช-ชันทปราบ, "ความรุนแรงทางการเมืองกับการพัฒนาทางการเมืองไทย," ใน ปัญหาพัฒนาการเมืองไทย, มหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมมาธิราช, 2528

บทความเชิงวิจัยเรื่อง "งานกิจการพลเรือนกับกองทัพไทย"⁴⁷

ในปี 2527 ได้เสนอบทความเรื่อง National Security and the Contemporary Political Role of The Thai Military⁴⁸ ในคราวสัมมนาระหว่างชาติ กล่าวได้ว่าผลงานร่วมกันของ ดร.สุจิต และ ดร.กนลา เป็นการศึกษาการพัฒนาบทบาทของทหาร ในการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง โดยเฉพาะความพยายามของทหารไทยที่จะพัฒนาภารกิจ และ อุดมการณ์ให้สอดคล้องกับกระบวนการส่งเสริมประชาธิปไตยในสังคมไทยตลอดระยะเวลา 10 ปี ที่ผ่านมา โดยสรุปแล้ว ดร.สุจิต และ ดร.กนลา ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง "ทหารกับพลเรือน" จากแง่มุม 4 ด้าน คือ

1. ศึกษาสภาพของปัญหา และปัจจัยที่เอื้ออำนวยให้ทหารเข้ามามี บทบาททางการเมือง โดยมุ่งเน้นที่ความอ่อนแอและเปราะบางของรัฐบาลพลเรือนพรรคการเมืองที่แตกแยกประชาชน ชาดครัทธาต่ออุดมการณ์ประชาธิปไตย ในขณะที่เดียวกันองค์กรหรือสถาบันทหารกลับมีการพัฒนาความ เป็นวิชาชีพที่ก้าวหน้าขึ้น และมีการจัด โครงสร้างองค์กรและวินัยที่เข้มแข็งขึ้น
2. ศึกษาความแปรเปลี่ยนของบทบาททหาร ในลักษณะที่มีความสัมพันธ์กับการพัฒนา ทางการเมืองและสังคมในกรณีที่สังคมเผชิญหน้ากับภัยคุกคามจากภายนอกและภายใน โดยเฉพาะภัย

⁴⁷ สุจิต บุญบงการ และ กนลา สุขพานิช-ขันทปราบ, "งานกิจการพลเรือนกับกองทัพไทย" ในระบบทหารไทย : การศึกษากองทัพในบริบทสังคม-การเมือง, สุรชาติ บำรุงสุข (บรรณาธิการ), (กรุงเทพฯ : อักษรสยามการพิมพ์ 2530)

⁴⁸ Suchit Bunbongkarn and Kanala Sukhabanij-Khantaparb, National Security and the Contemporary Political Role of the Thai Military, August 22-24, 1984

จากฝ่ายคอมมิวนิสต์และภัยจากความไร้เสถียรภาพทางการเมืองอันเนื่องมาจากการช่วงชิงอำนาจ และผลประโยชน์ ระหว่างพรรคการเมือง ทำให้สถาบันทางการเมืองอ่อนแอไม่สามารถสนองผล ประโยชน์และเป็นตัวแทนที่แท้จริงแก่ประชาชน ได้ทหารจึง ได้มีการพัฒนาบทบาทของตนเสียใหม่โดย เฉพาะภารกิจที่เกี่ยวข้องกับ "งานด้านกิจการพลเรือน" เพื่อที่จะสามารถตอบสนองความต้องการ และ เสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีกับฝ่ายพลเรือนและประชาชนทั่วไป

3. ศึกษาผลกระทบต่อการพัฒนาทางการเมืองอัน เกิดจากการปกครองของผู้นำ เติ้จการทหารในอดีตที่ผ่านมา โดยเฉพาะ ในยุคของผู้นำทหารที่สามารถกุมบังเหียนอำนาจทางการเมือง ได้อย่างเต็มที่ทำให้มีการยุบสภายกเลิกการ เลือกตั้งและมีการวิตรอนสิทธิเสรีภาพของประชาชน นิสิต นักศึกษาและปัญญาชน สื่อมวลชนและผู้ใช้แรงงานอย่างมากมาย

4. ศึกษาแนวโน้มการพัฒนาบทบาทของทหารไทย ไปสู่การยอมรับในระบบการ ปกครองแบบประชาธิปไตยเพิ่มมากขึ้นซึ่งจะทำให้สามารถหลีกเลี่ยงจาก "วงจรอุบาทว์" ทาง การ เมือง ได้

นอกจากผลงานร่วมกันในการศึกษาบทบาททหารในการเมืองไทยแล้วยังมีงานเขียน ของ ดร.กมล สุขพานิช-ฉันทปราบ อีกหลายชิ้นที่มุ่งศึกษาวิจัยเกี่ยวกับบทบาท อุดมการณ์นโยบาย และยุทธศาสตร์ทหาร เช่น บทความเชิงนโยบายเรื่อง "การแทรกแซงทางการเมืองของทหาร"⁴⁹ นอกจากนี้ ยังมีตำราที่ใช้ในการเรียนการสอนในเรื่อง "การเมืองในกลุ่มประเทศเผด็จการทหาร

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁴⁹ กมล สุขพานิช-ฉันทปราบ, "การแทรกแซงทางการเมืองของทหาร," ใน แผนนโยบายของรัฐด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและการบริหาร (กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิต พัฒนบริหารศาสตร์, 2530)

และทหารกับการพัฒนาทางการเมืองไทย"⁵⁰

ในปี 2529 ดร.กมล ได้ทำการศึกษาวิจัยในเรื่อง "นโยบายการเมืองนำการทหาร" และอุดมการณ์ของผู้นำทหารบกไทยในการปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ตามคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ 66/2523 และในปีต่อมาได้เสนอวิทยานิพนธ์ในคราวเข้าศึกษาในวิทยาลัยการทัพบกของไทยในเรื่อง "อุดมการณ์และบทบาททางการเมืองของผู้นำทหารบกไทยในการพัฒนาการเมืองแบบประชาธิปไตย"⁵¹ ซึ่งผลของการศึกษาทั้งสองชิ้นนี้สามารถนำมาสรุปประเด็นหลักในการศึกษาได้ดังนี้

1. ศึกษาบทบาทของทหารไทยในการต่อสู้ เพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์ตั้งแต่ยุคอดีต ภายใต้การปกครองที่เข้มงวดของรัฐบาลเผด็จการทหารที่ส่งผลให้ชนวนการก่อการร้ายคอมมิวนิสต์อาศัย "เงื่อนโซประชาธิปไตย" และ "เงื่อนโซเอกราช" ที่มีการก่อตั้งฐานทัพสหรัฐในประเทศไทยมาเป็นเครื่องมือปลุกกระดมมวลชนให้เข้าร่วมกันต่อต้านรัฐบาลเพิ่มจำนวนมากขึ้นได้อย่างน่าตกใจ

2. ศึกษานโยบาย "การเมืองนำการทหาร" และการปรับเปลี่ยนบทบาทของทหารในการต่อสู้เอาชนะคอมมิวนิสต์จากการเป็น "ฝ่ายรับ" มาเป็น "ฝ่ายรุกทางการเมือง" ทั้ง

⁵⁰ กมล สุขพานิช-ชันทปราบ, "การเมืองในกลุ่มประเทศเผด็จการทหาร," ใน ระบบการเมืองเปรียบเทียบ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2528) และ "ทหารกับการพัฒนาการเมืองไทย," ใน ปัญหาการพัฒนาการเมืองไทย (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2529)

⁵¹ กมล สุขพานิช-ชันทปราบ, อุดมการณ์และบทบาททางการเมืองของผู้นำทหารบกไทยในการพัฒนาการเมืองแบบประชาธิปไตย, วิทยานิพนธ์ เสนอต่อวิทยาลัยการทัพบก สถาบันวิชาการทหารบกชั้นสูง, กันยายน 2530

นี้ได้มีการนำเอานโยบายที่ 66/2523 มาศึกษาวิเคราะห์อย่างละเอียดทั้งความเป็นมา ความมุ่งหมายและผลดีอันเกิดจากการใช้นโยบายดังกล่าว

3. ศึกษาเปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจในนโยบายที่ 66/2523 ในหมู่นายทหารสายเสนาธิการ อาจารย์และสายคุมกำลังในระดับกองทัพน้อยต่าง ๆ ศูนย์ปฏิบัติการกองทัพบกและโรงเรียนเสนาธิการทหารบก/วิทยาลัยการทัพบก ทั้งนี้ได้ค้นคว้าข้อมูลและทำการสัมภาษณ์นายทหารเกี่ยวกับแรงจูงใจในการผลักดันนโยบาย 66/2523 ในกลุ่มผู้ริเริ่มร่างนโยบายเช่นกลุ่มของพลเอกท้าว ลีนานนท์ พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ พลโทธนพล บุญโยปัทม์ พลตรีธรรมรักษ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา พลตรีศรัชย์ นุตสถิตย์ และพลตรีชาญ บุญประเสริฐ เป็นต้น

สำหรับกลุ่มนายทหาร สายเสนาธิการ และนายทหารที่เป็นอาจารย์สังกัด โรงเรียนนายร้อย จปร. โรงเรียนเสนาธิการทหารบกและวิทยาลัยการทัพบก ดร.กนลา ได้ศึกษาโดยมุ่งหาข้อมูลเกี่ยวกับการเผยแพร่นโยบายการต่อสู้เอาชนะคอมมิวนิสต์ ที่ 66/2523 และนโยบายการรุกทางการเมืองปฏิวัติฯสะท้อนกลับจากผู้เข้ารับการอบรมและการปรับเปลี่ยนยุทธวิธีในการเผยแพร่อบรม

ในกลุ่มสุดท้ายที่ ดร.กนลา ได้ทำการศึกษาข้อมูลและสัมภาษณ์คือ กลุ่มนายทหารในระดับกองทัพน้อยต่าง ๆ รวมทั้งหน่วยบัญชาการสงครามพิเศษ เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการทำความเข้าใจนโยบายที่ 66/2523 "การเมืองนำการทหาร" และแนวทางในการนำเอานโยบายไปปฏิบัติจริง รวมทั้งศึกษาถึงอุปสรรคอันเกิดจากความไม่สอดคล้องกันของนโยบาย 66/2523 กับสภาพการณ์ทางการเมืองและสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นที่แตกต่างกันด้วย

4. ศึกษาเปรียบเทียบอุดมการณ์ และบทบาทของผู้นำทหารบกไทยทั้งในอดีตและปัจจุบัน ในเชิงวิวัฒนาการ เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างอุดมการณ์ อนุรักษนิยม-เผด็จการ การมีบทบาทแทรกแซงของทหารในรูปของการทำรัฐประหารและอุดมการณ์ประชาธิปไตยเสรีนิยมกับความ

พยายามปรับปรุงกองทัพและวิชาชีพทหารให้เป็นสมัยใหม่ทั้งนี้เพื่อชี้ให้เห็นถึงแนวโน้มของบทบาททางการเมืองของทหารบกไทยในอนาคต

5. ผลการศึกษาได้เสนอแนะแนวทางในการพัฒนาบทบาทและอุดมการณ์ของทหารในกองทัพบกไทย เพื่อจะสามารถสถาปนาการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีเสถียรภาพขึ้นมาได้

นอกจากผลงานการศึกษาวิจัยของนักวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของทหารในความสัมพันธ์กับการพัฒนาทางการเมืองดังกล่าวแล้ว ยังมีผลงานการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทหาร ในความสัมพันธ์กับการพัฒนาทางการเมืองทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยนักวิชาการและนักศึกษาเพื่อทำวิทยานิพนธ์ในระดับบัณฑิตศึกษา อาทิเช่น

ในปี 2529 นิลิต จันทรสมวงศ์ ได้ทำการศึกษาเพื่อเขียนวิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิตในเรื่อง "บทบาทของกองทัพบกในการต่อสู้เพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์ตามนโยบายได้ร่วมเย็นของกองทัพภาคที่ 4"⁵² การศึกษาดังกล่าวมุ่งศึกษาถึงรากฐานของสงครามคอมมิวนิสต์ ในเชิงทฤษฎีและเป้าหมายของสงครามคอมมิวนิสต์ และนโยบายวิธีการของรัฐบาลและกองทัพบกในการต่อสู้กับสงครามคอมมิวนิสต์ในระยะต้นจนถึงปี 2523 ซึ่งพบว่ารัฐบาลและกองทัพบกได้ใช้มาตรการต่าง ๆ หลายประการเข้ามาเสริมการปฏิบัติการทางการทหาร เพื่อยุติสงครามคอมมิวนิสต์ แต่การดำเนินการในระยะต้นได้เน้นการป้องกัน และปราบปรามอย่างรุนแรงก่อให้เกิดการขยายตัวของแนวร่วมฝ่ายคอมมิวนิสต์อย่างกว้างขวาง

⁵² นิลิต จันทรสมวงศ์, บทบาทของกองทัพบกในการต่อสู้เพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์ตามนโยบายได้ร่วมเย็นของกองทัพภาคที่ 4, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530

ระยะต่อมาภายหลังปี 2523 รัฐบาลและกองทัพบกได้เปลี่ยนแปลงแนวความคิดในการจัดการกับปัญหาคอมมิวนิสต์จากนโยบาย "การป้องกันและปราบปราม" มาเป็น "นโยบายการต่อสู้เพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์" ตามนโยบายการเมืองนำการทหาร ที่ 66/2523 ซึ่งกองทัพภาคที่ 4 ได้นำไปประยุกต์ใช้ภายใต้ "นโยบายได้ร่มเย็น" ซึ่งประสบผลสำเร็จในการต่อสู้ เพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์ในภาคใต้ได้ในระดับหนึ่ง ในการดำเนินการภายใต้นโยบายได้ร่มเย็น มีสาระสำคัญของกระบวนการพัฒนาทางการเมืองอยู่หลายประการ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการทำให้ระบบการเมืองเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง และเสริมสร้างแนวความคิดในเรื่องเสรีภาพ และอำนาจอธิปไตยของปวงชน ซึ่งมาตรการต่าง ๆ ที่กองทัพภาคที่ 4 นำมาใช้เช่น การสร้างบรรยากาศของความชอบธรรมในสังคม ลดอำนาจและอิทธิพลมืด การขจัดปัญหาเกี่ยวกับการใช้อำนาจ โดยมีชอบและการทุจริต การให้ความรู้ทางการเมืองแก่ประชาชนและกลุ่มมวลชน การจัดชุดปฏิบัติการจิตวิทยา "หน่วยสันตินิมิตร" เข้าไปเสริมสร้างความมั่นคงในหมู่บ้าน และการอบรมจัดตั้งกลุ่มพลังมวลชน เพื่อป้องกันภัยจากฝ่ายคอมมิวนิสต์ในรูปของกลุ่มไทยอาสาป้องกันชาติ และโครงการหมู่บ้าน อพป.

การศึกษาดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงบทบาทของกองทัพที่มีส่วน สัมพันธ์กับการพัฒนาทางการเมือง ในการพัฒนาแนวความคิด และยุทธศาสตร์เพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์ โดยการนำเอามาตรการทางการเมืองในการพัฒนาการเมืองให้เป็นประชาธิปไตยมาเป็นแนวทางต่อสู้และประสบผลสำเร็จในระดับหนึ่ง

การศึกษาของไกร บุญบันดาล ซึ่งได้ศึกษาในเรื่อง บทบาทของหน่วยสันตินิมิตร
ในการเสริมสร้างความมั่นคงภายในหมู่บ้าน : ศึกษาเฉพาะกรณีหน่วยสันตินิมิตร 114 บ้านนาออก

ตำบลอ่างหิน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี⁵³ ซึ่งเป็นผลงานเขียนวิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิตมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษา โครงการหน่วยสันติมิตรว่าจะสามารถ ดำเนินการเสริมสร้างความมั่นคงในระดับหมู่บ้านได้เป็นผลสำเร็จหรือไม่เพียงใด โดยศึกษาถึงบทบาทในการเสริมสร้างความมั่นคงทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมจิตวิทยา

ผลการศึกษาพบว่า หน่วยสันติมิตรสามารถระดมประชาชนเข้าสู่ระบบการเมืองเพื่อสนับสนุนและมีส่วนร่วมทางการเมือง เพื่อสร้างความชอบธรรมในการปกครองให้กับ ระบบการปกครองได้เป็นผลสำเร็จนอกจากนั้น หน่วยสันติมิตรยังเป็นองค์กรที่สามารถลดช่องว่างและเสริมสร้างความเข้าใจ ระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับประชาชน อันจะมีผลต่อความมั่นคงของชาติได้ผลสำเร็จเป็นอย่างดี จากการศึกษาดังกล่าวผู้เขียนได้เสนอแนะบางประการถึงบทบาทของการพัฒนาหมู่บ้านและท้องถิ่นว่า รัฐและเจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายจะต้องทบทวน และกำหนดบทบาทใหม่ โดยคำนึงถึงความเหมาะสมในการเข้าไปดำเนินการตามโครงการต่าง ๆ ในชนบท และตระหนักว่าหมู่บ้านในชนบทมีความหลากหลายและเป็นหน่วยทาง เศรษฐกิจสังคม มิใช่เป็นเพียงหน่วยการปกครองเท่านั้น จึงจำเป็นต้องมีรูปแบบและวิธีการที่เหมาะสม ในการเปิดโอกาสให้ประชาชนในชนบทมีส่วนร่วมในกระบวนการต่าง ๆ อย่างแท้จริงมากกว่าที่เคยเป็นมาในอดีตและต้องมิใช่เป็นเพียงการเปิดโอกาสให้กลุ่มพลังที่มีอยู่นอกกระบวนการได้เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในกระบวนการทางการเมืองแบบราชการ (Bureaucratic Politics) เท่านั้น

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการบางท่านได้ศึกษาในส่วนที่เกี่ยวกับแนวความคิดทางการเมืองของผู้นำทหารในยุคหลัง ที่สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของกองทัพต่อการพัฒนาทางการเมืองในภายหลัง

⁵³ไกร บุญบันดาล, บทบาทของหน่วยสันติมิตรในการเสริมสร้างความมั่นคงภายในหมู่บ้าน : ศึกษาเฉพาะกรณีหน่วยสันติมิตร 114 บ้านนาดอก ตำบลอ่างหิน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533

ได้แก่ผลการศึกษาวิจัยของ เจลิมเกียรติ ฌิวานวล ในเรื่อง "ประชาธิปไตยแบบไทย : ความคิดทางการเมืองของทหารไทย (2519-2529)"⁵⁴ งานวิจัยนี้มุ่งที่จะศึกษาความคิดทางการเมืองของผู้นำทหารไทยในช่วงปี 2519-2529 ซึ่งเน้นศึกษาความคิดของผู้นำทหารของกองทัพบกเป็นสำคัญ รวมถึงการพิจารณาสภาพการณ์ทางสังคมอันเป็นรากฐานของแนวความคิด 'วิธีการที่ใช้ในการวิจัย เป็นใช้วิธีการศึกษาในเชิงพรรณนาวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์แบ่งออกเป็น 3 ส่วน

ส่วนแรก เป็นเรื่องของภูมิหลัง ซึ่งเริ่มต้นด้วยความคิดทางการเมืองโบราณคือแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แนวความคิดในการก่อตั้งกองทัพในสมัยรัชกาลที่ 5 ความคิดของพรคร.ศ.130 ที่พยายามเปลี่ยนแปลงการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 6 ความคิดของทหารที่เข้าร่วมใน "การปฏิวัติ" ปี 2475 อันถือว่าเป็นการเริ่มต้นของยุคประชาธิปไตย ความคิดทางการเมืองของระบอบพิบูลสงครามและระบอบสฤษดิ์ ซึ่งสิ้นสุดลงด้วย "การปฏิวัติตุลาคมปี 2516" ซึ่งการศึกษาพบว่าแม้ยุคประชาธิปไตยได้เริ่มขึ้นแล้ว แต่ตลอดเวลาอันเป็นภูมิหลังร่วมสี่สิบปีที่ผ่านมา "ประชาธิปไตย" เป็นเพียงตำนานเท่านั้นเมื่อพิจารณาจากความคิดของบรรดานายทหารบกในช่วงนั้น

ส่วนที่สอง เป็นการศึกษาถึงความคิดทางการเมืองของรัฐบาลชุดต่าง ๆ ในช่วงปี 2519-2529 ประกอบกับแนวความคิดของคณะทหารและนายทหารระดับสูงคือคณะทหารหนุ่ม และกลุ่มทหารประชาธิปไตย ความคิดของพลเอกอาทิตย์ กำลังเอก พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ จากการศึกษาพบว่า แนวความคิด "ประชาธิปไตยแบบไทย" ของนายทหารบกดังกล่าวเป็นระบบความคิดที่หมายถึงการปกครองในรูปแบบประชาธิปไตยที่เหมาะสมกับวัฒนธรรม ประเพณีของคนไทยและสอดคล้อง

⁵⁴ เจลิมเกียรติ ฌิวานวล ประชาธิปไตยแบบไทย : ความคิดทางการเมืองของทหารไทย (2519-2529) รายงานวิจัยเสนอต่อสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, มกราคม 2531

คล้องกับสถานการณ์ ด้วยลักษณะประชาธิปไตยนั้นเป็นรูปแบบ ส่วนเนื้อหาอันเป็นแก่นความคิดคือหลัก รัฐนิยม ซึ่งเน้นในเรื่องความมั่นคงลัทธิชาตินิยมที่เน้นประเพณีอันศักดิ์สิทธิ์ของความเป็นไทยและลัทธิ ผู้นำโดยข้าราชการชั้นสูง โดยมีลัทธิทหารเป็นฐานรองรับ งานวิจัยชิ้นนี้ยังพยายามพิจารณาถึงแนว ความคิดที่สำคัญในทางปรัชญาการเมืองซึ่งปรากฏในแนวความคิด "ประชาธิปไตยแบบไทย" ด้วย เช่น เรื่องเสรีภาพ ความเสมอภาคและความยุติธรรมทางสังคม

ส่วนที่สาม เป็นการศึกษาถึงแนวทางในอนาคตของแนวคิด "ประชาธิปไตยแบบไทย" ว่ามีหลักการที่เอื้ออำนวยต่อการก้าวไปสู่ "ความเป็นสากล" แบบเดียวกับระบอบเสรีประชาธิปไตย ในประเทศตะวันตกหรือไม่ผู้วิจัยได้เสนอคำตอบว่า แนวความคิดดังกล่าวมีหลักการหลายประการที่ ยังไม่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาเช่นนั้น

ดังนั้น การที่สถาบันองค์กรทหารซึ่งเป็นกลุ่มพลังทางสังคมที่มีความเข้มแข็งและความ พร้อมในด้านต่าง ๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมการพัฒนาทางการเมือง โดยเฉพาะการมีส่วนช่วยส่งเสริมประชาธิปไตยในท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจต่อการศึกษา ซึ่งเอกสารและงานวิจัย ที่เกี่ยวข้องกับทหาร ส่วนมากมักจะเป็นการศึกษาในด้านทัศนคติ วัฒนธรรมทางการเมืองการเรียน รู้ทางการเมือง การมีบทบาทในการรักษาความมั่นคง โดยที่ยังไม่มีการทำการศึกษาถึงพัฒนาการ ของบทบาททางการเมืองของ สถาบันองค์กรทหารในแง่ของการเข้าไปมีส่วนร่วมต่อการพัฒนาทาง การเมือง ร่วมกับฝ่ายพลเรือนในพื้นที่ โดยอาศัยงานด้านกิจการพลเรือน โดยละเอียด

ด้วยเหตุนี้ การศึกษาถึงบทบาทของทหารทางการเมืองโดยละเอียดจึงเป็นเรื่องที่น่า สนใจติดตามศึกษาเพื่อทำให้สามารถเข้าใจบทบาทของทหารมากยิ่งขึ้นและช่วยให้สามารถวิเคราะห์ ถึงแนวโน้มของบทบาทในทางการเมืองของทหารในอนาคตได้